

Ahmedê Hepo

Xwezila...

*Bi zimanê Kurdî û Azerbaycanî
povêst û serhatî*

Bakû 2021

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi
Navenda Məltikültürəlizma Navnetewîye Bakûyê

Serwêrê pêşnûmê: **Kamal Abdullayêv**
Sedre Şewira storkariyê yê Navenda
Məltikültürəlizma Navnetewîye Bakûyê,
rêktorê Univêrsitêta Azerbaycanêye Zimana,
Nivîskarê gel, akadêmîk

Bersivdarê pêşnûmê: **Revan Hesenov**
Dîrêktorê qedekar yê Navenda Məltikültürəlizma
Navnetewîye Bakûyê

Rêdaktor: **Xalidê Evdilbarî**
Korêktor û rêzkara
tîpên kompûtêrê: **Şehla Axamîr**

Qewmandinên povêstê yê ku jîyanê da hev aliyane, yê ku wede wana bi zimanekî bedewî rûpêl, rûpêl dide vekirinê, dide zelalkirinê. Ew buyerên salên Şerê salên 1941-1945-da derketine holê, salên dirêj tene domandinê. Mêrxasên povêstê ji malbeteke kurdanin. Bona rojên wane dijwar û serfînîyazra bibî nas, ya qenc ewe, povêstê bi sebir, şîrîn-şîrîn bixwîne. Pirtûkê da çend serhatî yê bi zimanê azerbaycanî jî cî girtine.

Yazıçı Ahmedê Həponun Kürd və Azərbaycan dillərində yazdığı povest və hekayələrdə təsvir olunan hadisələr İkinci Dünya müharibəsi illərində başlayır və dövrümüzədək davam edir. Əsərin qəhrəmanları sadə və zəhmətkeş bir kürd ailəsinə mənsubdurlar. Həmin qəhrəmanların qəmli-kədərli, eləcə də sevincli günləri ilə tanış olmaq istəyirsinizsə əsəri diqqətlə, sevə-sevə oxumağa çalışın.

Ahmedê Hepo. XWEZİLA... Bi zimanê Kurdî û Azerbaycanî povêst û serhatî. – Bakı, Mütərcim, 2021. 112 səh.

ISBN 978-9952-28-579-6

© Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, 2021

Wêje jî pira dostane

Nivîskar, folklorzan, lêkolînvan û werger Ahmedê Hepo sala 1934-a li gundê Şiranê (naha ew gund tune), nehîya Qemerliyê, Rêspûblika Ermenîstanê hatîye dunê.

Eva dewra rêjîma Stalîn bû. Dema Ahmedê tîfal 3 salî bû, malbeta wana tevî bi hezaran malbetên kurdên musulman, ji Ermenîstanê hate nefikirinê. Malbetên kurdayê nefikirî, li rêspûblîkayên Asîya Navîn û Qazaxistanê hatine hêwrandinê. Lê malbeta bavê nivîskarê paşdemîyê – Hepoyê Bedo tevî çend hezar malbetên kurdan tînin derxine rêspûblika Qirgîzistanê, marza Celalabatê, avana Kok-Yangakê.

Sala 1947-an dewleta Sovêtê bi fermî destûrê dide, wekî yê nefikirî, kî dixweze dikare vegere cîyên xweye berê. Payîza wê salê bi sedan malbetên kurdanra tevayî malbeta Hepoyê Bedo jî berê xwe didine Ermenîstanê. Lê gava hukumeta Ermenîstanê pê dihese, ku kurd careke mayîn dixwezîn bêne cî-warên xwe, ewana ber Moskva sor pirsê bilind dikin, ku ji welatê dereke ermenîyên “zêrandî” vegehinê Ermenîstanê, cîyê rêspûblîkê tenge. Bona vê menîyê jî, êşalon-rêzmalên kurdan gihîştinê axa Azerbaycanê, nehîya Yêvlaxê, bi destî Moskwayê, hukumeta cî nahêle, kurdên nefikirî herne Ermenîstanê. Wan mal-malbetên kurdan di nava nehîyên Yêvlaxê, Xanlarê, Qasim-Îsmayilovê û cî-warên mayîn “cî dikin”.

Ahmedê Hepo li vira, li avan-sovxoza “28 Aprêlê” dibistana navîn-dersxana 10 xelaz dike. Cîye, wekî salên

xwendinêra girêdayî gotineke Ahmedê Hepo, ya bi dilêş bigihînine xwendevana. Ew dibêje:

“Gotî bê zanîne salên nefikirinê pêşiyê malbeta me avana rûsa da dijî. 7 saliyê da min îdî rûsî zanîbû û dersxana yekê bi rûsî xwend.

Wedê amede dibûm herme dersxana duda, bin destavan biriyareke hukumetêye kotî derket, wekî du malbetên qewm-pismamên nêzîk destûr tune gundekî da, avanekê da bijî. Em û malbeta apê minî-Eloyê Bedo avanekêda dijîyan. Malbeta me anîne gundekî qirqizan. Du sala hînî zimanê qirqizî bûm û dersxana yekê bi qirqizî xwend. Wedê ezê bi qirqizî biçûyama dersxana duda, dîsa koçe-koçe kete nava kurdan. Ev sala 1947-a bû. Malbeta me hat li Azerbaycanê hêwirî.

Du sal derbaz bûn, ez hînî zimanê azerbaycanî bûm û cara sisîyan sala 1949-a çûme dersxana yekê.

Pak bû ez zarekî jar û bejinêda kin bûm, zarên heft salî hew zanîbûn, ez jî hevalê wanim.

O, neyarên Kurdan, agir, birûsk mala we kebe, ez jî devo bênzîn hildim bême hewarîya we! Û bêjim:

– Hela binihêrin ji destê zulmê lawê-têgihîştîyê 15 salî, tevî zarên 7 salî, “diçe dersxana yekê!”

Bona xwendina bilind bistîne, Ahmedê Hepo sala 1959-a diçe Rewanê (Îrevanê), dikeve zavodê û weke salekê paletîyê dike.

Ahmedê Hepo navbera salên 1960-64-a li Rewanê Înstîtûta Pêdagogîyê xilaz dike. Nava salên xwendinêda gotar, serpêhatîyên wî, wekokên zargotinêye wî beravkirî rojnameya “Rya teze”-da ronahî dibînin. Hê gava ew xwendevan bû, berevoka serpêhatîyên wî ya bi navê “Adar” tê weşandin.

Ew pirtûk wira navê nivîskarîyê tîne.

Piştî kutakirina înstîtûtê Ahmedê Hepo rêdaksîya rojnameya “Rya teze”-da kar dike. Li ser efrandarîya wî da bandora salên karkirina rêdaksîyê pîrr û pîrr bûye.

Nivîskar sala 1970 ji Rewanê bar dike û bi malbeta xweva tê Bakûyê. Ji wê salê, hetanî sala 1998-a li Îdara sereke ya çapamenîyêda parastina sira dewletê (Glavlît) da, pêşîyê çawa sênzor-rêdaktor, paşê serwêrê parê kar dike.

Destpêka sala 1990-î destûr dan, wekî li Azerbaycanê da bi zimanê gelên hindikjimar pirtûk, rojname bêne weşandinê.

Di wî alîda Ahmedê Hepo pîrr-pîrr diçerçire. Romana wîye yekemîn “Bawerî” hema sala 1990-î ji alîyê weşênka “Genclîk”êda, li Bakûyê tê weşandinê.

Ahmedê Hepo şev-rojanên xwe dike yek û pirtûkên mîna romana “Bawerî”yê, romana “Birîn”ê, berevoka serpehatîya ya bi navê “Hêsirê xwînê”, “Emir gulvedide” ji zargotina gel – “Karîbarên gelê kurd”, romana “Rêwîyên bê mal”, bîranînên “Xemildarên jîyanê” û yên mayîn dinivîse, diefrîne.

Her pirtûkeke nivîskarê hêle di nava wêjeya gelê kurdda, di alîyê rastesereyêda, cîkî berbi çav digire. Mîjarên efrandarîya wî erf-edetê gelra, daxweza îro û ya sibêye geşra, hatine hûnandinê.

Azerbaycanê serxwebûn destanînê şûnda, bi kar – zehmetê Ahmedê Hepo, tevî çend ronahîbîrên kurd, li Azerbaycanê Navenda Çanda Kurd “Ronahî” tê damirazandinê û ewî dijberîn çawa serokê vê navendêyî yekemîn.

Ji sala 1992-a rojnameya “Dengê kurd” tê weşandin.

Ahmedê Hepo dibe rêdaktorê wêyî yekemîn û di nava wedekî kinda rojnamevana, rewşenbîran, helbestvan û nivîskaran dora xwe diçivîne.

Sala 1993-a bersîveke bi xêrê nava Kurdên Azerbaycanê da bela dibe. Tê birîyar kirinê, wekî Şîrketa Têlêradyoya

Rêspûblîka Azerbaycanê bi radîfoya “Araz”-ê heftê du cara bernama bi zimanê Kurdî bê dayîne û Ahmedê Hepo kiviş dikin, çawa rêdaktorê wê.

Gotî bi şêkirdarî bînine serzaran, wekî kar-xebata Ahmedê Hepo ji alîyê hukumeta Azerbaycanêda bilind hatîye hêjandinê. Ew Endamê Yekîtiya Nivîskarên Azerbaycanê û Yekîtiya Rojnamevanaye. Nivîskar û karkarê civakîyê Ahmedê Hepo bi mêdala – “Tereqqî”yêva hatîye rewakirinê. Bi serencama Prêzîdêntê Rêspûblîka Azerbaycanê Îlham Elîyêv avayî dane wî.

Girînge bêjin nava efrandarîya Ahmedê Hepo da wergerandin jî çîkî berbiçav digire. Ewî gellek efrandinên nivîskarên Azerbaycanê, yên mîna Mêhdî Husêyn, Enver Memmedxanli, Mîrze Îbrahîmov, Gulhusêyn Husênoxlû, Sohrab Tahîr û yên mayîn wergerandîye bi zimanê kurdî. Ev jî ronahîyê davêje ser gelê bira! Bila neyê bîrkirinê, wekî wêje jî pira dostîya gelana.

Çend pirtûkên Ahmedê Hepo li Hewlêrê û Stenbolê ronahî dîtine.

Povesta “Xwezila” nexşekî nûhe. Di nava wî nexşê bedewnivîsarêda daxweza nivîskarê ridansîpî, ew edlayî-aştî, mirovhizî, yek jî ewe, wekî bila şer bêne hildanê, xwîna mirovên seqirtî çiyê sekinî neyê rêtinê û mirov bi xwe bibe xwedanê çarenûsa xwe!

Bariyê Bala,
helbestva

Xwezila...

*Aşitî û şer dijî hevin, Aşitî ji destê şêr
digirî, şer ji destê aşitîyê.*

Ahmedê Hepo

Xwendevanê delal!

Naha, wedê ezî hevtê salîme dixwezim xwestina Karî, vesîyetê wî erdê nehêlim, bîranîna rojên derbas bûyî bi-nivîsîm:

Dema dest bi Şerê Dunyayêyî Duyemîn bûnê ez Mûsa 9-10 salî bûm. Gundê meda mêr nemabûn. Bavê min jî biribûne şêr. Em 2 zarên kurîn stuyê dîya xweda mabûn.

Tî bûn, birçî bûn bû. Lê gundê me bi xêr-bereket bû. Gundê mera digotin-gundê “Serdeştzozan”. Ji ber ku, ew him serdeşt, him serzozan bû. Ew ji pêşa deşt-aranê destpêdibû, dihat digihîşte quntara çîyê-zozanê. Mal-avayî-malbetên wê 300-dî zêdetir bûn.

Min got, gundê me bi xêr-bereket bû, erê, sed car erê, ew dewlemend bû. Alîkî dewlemendîya wê bi destî binelîyên wêda, ji kevneşopîya kal-bavan dihat, alîyê din da xwezayê qe tiştêk ji barê xwe bona gundê me pašta nehêwişand bû. Ji xêrberê paşil-pêşîr-mêzera xwe çî hebû ser gundê me da reşand bû.

Erê keko, gundê me bi du war bû. Li warê jêrîn-alîyê aranê zevîyên gênim, cêhe, bona heywin ket dihate reşandin. Bostanê wê da zebeş, kindor, xîyar, pomîdor, tivir, silq, kelem, firingîyên usa dihatine gihîştinê bi navnav dihatine serzaran. Li jorê-alîyê zozanê tirîyên reş, sipî zêde bi zêde bûn, darên guzan, sêvan, hurmîyan, bindeqan, alûçan, tûtan û yên mayîn. Fêkîyên tem-lem ewqas bûn, ne ku têra gundê me fikir, ji der-doran jî dihatin, jî wî barî, bar-bar dibirin. Lê wekî navê pincarên fêza gund, yên daristanêda heyî bikişînim, ew ne yekin, ne dehin: Elegez, tirşo, mendik, sipink, sûs, ket, pûng, cetirî û gellek-

gellekên mayîn, yên ku, cuda zivistanê dibûne dû-dermanê tendurustîya mirovan. Lê pincarên bi şitil, bi tov reşandî, çiqas bi çiqasbûn, ewana, tu dema ji ser destexana kêma nebibûn.

Min derbarê ber-barên gundê me da wera badilhewa qal nekir. Wan tem-leman nedihîştin birçîbûn têkeve nava gundê me.

Li gundê me du stûn-kêranên bilind, yek li jêrê, yek li jorê çikandibûn. Li jora her stûnekê amûr-cihazê pêlewş-radyoyê danîbûn û binelîyên gund rojê du cara beravî dora wan stûnan dibûn û guh didane ser nûçeyên ji şêr.

Erê, gotî ewê jî bêjim, gunda malbetên usa tune bû, wekî şêr derê mala wan nekuta bû. Bi sedan çav şev-roj li rêyan qerimîbûn, guh ser deng-hesabûn, her tenê car-caran te dibihîst ji filankesê name hatîye. Çawa dibên, ew malbet ber pêyan diçû, gişkan dixwest, bizanbe, ka binê namêda çi hatîye nivîsarê, gelo di namêda navê kîjan binelîyê me hatîye kişandinê. Wedê dîya min dibihîst, ma-la filankesê name stendîye, ewê gazî min dikir û digot:

– Mûsa, dayîkê qurbana xwe bike, dibên mala filankesêra name hatîye, tu mêrê malêyî, here binihêrê, belkî ji bavê te tişteke heye! Zû here, zû ware!

Ez jî bi rev diçûme wê malê, bi rev jî dihatim. Min bi dêmekî xitimî li rûyê dayîkê mêze dikir, ewê her tişt têderdixist û tu tişteke nedipirsî.

Ê, lo, lo! Namê wê demê jî te qey digot mirovek dinivîse, gişke mîna hevûn: “Selam, ez sax û silametim, eskerên me hero dujmin qir dike. Em bere faşîstan didin. Zûtirekê şêrê xilazbe, ezê bêm”.

Lê carna, namên “reş” jî dihatin. Wanda kurt dihate nivîsarê-“filankes bona welat bi mêrxasî hatîye kuştinê.” Şîn-girî, hewar-gazî ji wê malbetê nedihate birînê, gund bi gundîtî diçû, dihate wê malê.

Ew îdî du-sê salbûn şer destpê bibû. Rojekê li gundê me bû hewar-heyî, gazî-bezî, wekî alman hatine gund! Hinekan digotin, ew hatine van deran bigirin, hinekan dihanî serzaran ew pêşta hatine li navberîyan binihêrin, mêzekin, xweşa wan bê, wê herin jorêra bêjin, paşê bi her timî bên. Hinekan jî hevran dikirne pite-pit:

– Ewana xerbend ketine, hukumetê ew anîne derxistine van cî-waran, wekî bidine xebatê.

Hey way, herekê tiştê digot! Kê çi digot bila bigota, binelîyên gund ketibûne nava tirsê, xofê, hese-hesê! Dayîkan hê roda zarokên xwe dikirne mal-avayan, derî, şîbak-pencere serda dadidan.

Hêdî-hêdî, roj bi roj hate eyan kirinê, rastî jî ew mênên alman ji alîyê leşkerên “meda”, ji alîyê leşkerên Sovêtêye “mêrxasda” xerbend ketine.

Fêza mala me avayîkî bi pergâlî duta hebû. Qal dikirin, wekî ew avayî berî hatina Sovêtê, ya begekî bûye. Bolşêvîkan beg kuştibû, ji malbeta beg jî hinek revîbûn, hinek kes miribûn, wergehê beg bê xweyî mabû. Digotin, çend salan berê ew kiribûne cîyê kewara zadê kolxozê. Lê paşê ew avayê pergâl bi çend miftan tê mor kirinê û lema îro xopan-xopan dihate kivşê. Naha mifta dêrî hatibû vekirinê, avayî hatibû paqîşkirinê, ew serhevda anîbûn û “mêvanên” jî dûr hatî li wir cî-war kiribûn.

Rêya almana derê mala mera derbaz dibû, rêke mayîn tune bû. Rojekê ez û dîya xwe derê malê sekinî bûn, nişkêva dayîkê destê min qayîm-qayîm girt, min rûyê wê nihêrînê, ewê eşeretî, şanî da ez li rêyê binihêrim. Min nihêrî ji wan almana yekî bêjinbilind wêda tê. Ew hat derê mala mera derbas bûnê, li me nihêrî, vebîşîrî, destê xwe minra bakir. Ew êpêcekî ji derê me dûrketinê, dîya min got:

– Ewî xerîbe. Kulê tu mala xerîbîyê, bê welatîyê bikebî. Mirovê xerîb him xizane, him belengaze, him jî mîna teyrê per-baskê şikestî, mîna dara bê ave çilmisîye.

Ji wê demêda, min tê derxist, tirsê wan ji dilê min derket, helîya çû. Ji wê rojê da hewaseke mayîn tijî nava ruhê min bû. Ewê hewasê ez ber bi awayê wan dev didam, dikişandim.

Çend hevtê hatin derbas bûn. Ez û birê minî biçûk tev diçûne dibistanê. Dibistan fêza awayê wan bû. Em zû-zû dûrva rastî wan dihatin, wana destên xwe mera ba dikirin, vedibîşîrîn.

Ev kirinên wan hewasa mine ber bi wana daha jî zêde kir. Berêvarekê min gote dîya xwe:

– Ezê îro êvarê herim ser rêya wana bisekim.

– Here lawo, ewana ne meriv xwirin.

Ez hey diketime hundur, hey derdiketime derva, min qe bawer nedikir îro ro here ava.

Dem hat gihîşt. Ez dudilî bibûm. Min him dixwest herim, him na. Çûm. Min xwest ji alîyê mala me, derbasî alîyê din bim, nîvê beraya rêda çok li min qerimîn, hema nava rêda mam. Min nihêrî ji wan kesan sê mirov wêda tîn. Yek yê bêjbilind bû. Ewana gihîştinê himberî min

sekinîn. Her sêk jî dêm xweş bûn. Yê bêjinbilind nêzîkî min bû, destê xwe dirêjî min kir, min destê wîyê qerçimek girt, nizam ewî çî got, min femnekir. Paşê bi destê xwe eşeretî da, wekî em herin, avayê ku, ew têda diman da kîvşê. Ewî destê min girt, pey xwe kişand. Min derz kir, ew dixweze bêje, were em herine cî- avayê ku, em têda dimînin. Ewana ketine pêşîyê, min da pey wan. Em gihîştine hewşa avayî. Hewşeke mezin bû. Usa paqîş bû, qirşekî zêde ber çavan neket.

Dûrva ev avayî çawa yekî duta dihate kîvşê, lê tu nebê ew sê ta bûye. Jêzemîna wî avayî bi xwe weke takî bû û ew ji kevirnên usaye gire-mezine meht kirîva hatibû jenandin mirovan hey dixwest li wana mêzeke.

Bona derkebî tayê duda li erdê penkirî, bi xişir-kevirên reng bi rengîva, yên weke kefa destê mirovan, te tirê sinîke gilover hinartine û anîne li erdîva perçîn kirine, li ser wê pêlekanên bin hesin, ser bi texteyê rendekirîye weke hev, çêkirine. Almanê bêjinbilind destê min girt ser wan pêlekanara em derketîne tayê duda. Li wir, ewî bi destên xwe şanî da, wekî werê em derêne tayê sisîya. Ew kete pêşîyê, min da pey wî.

Ji wir dîdema gundê me pêda-pêda dihate kîvşê. Her ku, ez mezin dibûm, xwestinekê dilê minda bi hizkirin, bi hestên qenc xwera hêlûna hevtê hevt rengî dihûna. Ew jî ew bû, bême avayê beg, derême tayê sisîya û ji şuşebenda bi eceb çêkirî, li gund, nexşên xwezayêye dora wê hevgirtî mêzekin. Ewî ez li oda gerandim. Sê odayê mezin bûn, him jî hey tiştêk ji min dipirsî, min femnedikir, ew çî dixweze bêje. Paşê dîsa destê min girt, ez daxistime tayê duda.

Li vir jî ewî dîsa tişteke ji min pirsî û destê xwe danî ser sîngê xwe, gilîk serhev-serhev di wekiland, nişkêva hate hişê min, ew navê xwe dibêje-Karî, dixweze navê min pirseke. Min mîna tişteki şabûnê got:

– Mûsa, Mûsa!

Ew kenîya, destên xwe hevxistin, bi dengê bilind-bilind anî serzara:

– Mûsa, Mûsa!

Min jî navê wî wekiland. Li tayê duda min tê derxist ewana odên tayê duda radibin-rûdinên.

Li wir ewî hevalên xwera çî digot min derz nekîr, her ew yek femkir navê min wanra dazanînê, wana hevra-hevra navê min kişandin, paşê her yeke destê xwe didane ser sîngê xwe û navê xwe digotin:

– Dîtmar

– Krîstof

Îdî min xwera kiribû edet her êvar diçûme “mala wan”. Rojekê dîya min nanekî tendûrê da min, wekî wanra bibim. Min ew nan bîr. Wana bi ecêb hev nihêrîn, virda, wêda axivîn, yekî rabû kêrek anî, ew nan danî ser pêşxwînê, weke hev jêkir, kire çar pirtîya. Ji textên 2-3-ê buhustan ber, weke dirêja mêtir, mêtirnîvek, binva pê lêdayî, du rûniştok çêkiribûn, ew anîn danîne ber pêşxwînê û rûniştin. Ez ser pîyan çik sekinî bûm, yek ji wana rabû ez dame rûniştanê, wî çû qazikek anî, danî ber me. Sê tas anî, xwerekê qazikêda bi kevçîya parevekire ser sê para, parek qazikêda hişt. Destpêkirin xwerek bi nanê tendûre

xwerin. Ez jî dame xwerinê. Xweşa wan gellekî bi nanê tendûrê hat. Xwerekên wan jî bi tem-lem bû.

Ez dereng hatime mal. Min her çi dîtibû dîya xwera qalkir, ewa dêmxeş bû. Wê şevê ji şabûna xew nedikete çavên min. Berbangê zû rabûm, min dersên xwe wekiland, şerbikek şîrê germ bi nin xwer, çûme dibistanê.

Ew meha duda bû ez diçûm-dihatime bal almana. Ez hinî hinek gilî-gotinê wan bibû. Rabûn-rûniştandinên wan jî bi hewaskar bûn.

Rojeke usa bû ez û dîrêktor tev gihîştine ber avayê dibistanê. Ewî bi tinaz got:

– Peh, çi kurekî êginî! Pey min were oda mine karkirinê.

Ez pey wî çûm. Ew kete oda karkirinê, ez derva sekinîm. Du-sê deqîqe derbas bûn, ew derkete ber dêrî û hinekî birik got:

– Were hundur!

Ne ew rûnişt, ne ez, hema ser pê dîrêktor destpê kir:

– Tu zarî, tu femnakî, ezê te bidime serwext kirinê!

Te dûrva dîrêktorê dibistanê mêze bikira, teyê xwe-xwera bi gota: “Ew dep-depî bûye”.

Ew berbi min hat, destê xwe bilind kir, wekî min xe, lê zefta xwe anî, paştta vekişîya, virda, wêda çû, hat, bi hêrs got:

– Kê te kûçikîra gotîye, tu herî bal wan almanan! Ewana neyarê welatê me-Sovêtêne. Bavê te li şêre. Ew-alman hatine ser me, ser bavê te, bavê min, me hemûya bukujin, tu ji diçî avê destê wan dikî. Tuyê toreya şagirtan bidî xirab kirinê. Wekî ez bibînim, yanê bibihîzim tu

careke din çûyî bal wana, ezê te ji dibistanê derxim, bere te bidim, wê şûnda heta-hetaye tuyê rûyê dibistanê nebînî. De, naha biceme here!

Ez ji bal wî derketim, bavê min hate ber çavê min, gilî-gotinên dîrêktor dilê min qul-qulî dikir. Min xwe da kuncêkî dibistanê, têt-têt girîyam.

Min qe nizanibû wê rojê ders çawa derbas bûn, dersdaran çi digotin, çi dipirsîn. Pey dersanra bi lez, bi kel-bîn hatime mal. Min derî vekirinê, ketinê hundur, dît wekî mîlîsê deverê, dîya min û birê min pêşberî hev rûniştinê. Dîya min kere-ker hêsir dibarand, mîlîs bi gef-gur diaxivî. Mîlîs ez dîtîne ker bû, dîya min hêsirê berê çavên xwe paqîşkir.

Mîlîs êpêcekî bi nêrînên tûj ji sero-pêya li min nihêrî û xwest minra çi bêje, çi nebêje, dîya min berê xwe da wî:

– Hîvî dikim, – got, – tu tiştêkî nebêje, ezê bi xwe çi heye wîra bêjim.

Mîlîs kumê ber xwe hilda, da serê xwe, rabû çû, ber dêrî sekinî û bi dengêkî nexweş gote dîya min:

– Meta Seyrê, usa bikin ez careke din neyême vê malê! Usa bikin bila şevê derê we neyê kutanê!

Mîlîs ji mala me derketinê, em tiştêkê nehesîyan. Ew jî ew bû, hema wê gavê maşinek tê mîlîsê deverê dibe nava wanda nehîyê, mîlîsê nehîyêyî sereke ewî dipejirîne nava wanda ev axavtin tê derbazkirinê:

– Te çikir? – mîlîsê sereke dipirse.

– Min serhev, serhev teme da dîya wî, wekî ewa careke din nehêle ew newxêr here bal almana.

– Ew hindike! Wekî careke din ew here, dest bavêje rêyên din.

– Bavê wî şerê da efatî kirîye.

– Ew pirseke dine, ev tiştêkî mayîne.

– Ew zare.

– Lê qeletîyên mezin dike.

– Zarê çawa bigirim têkme qulikê?

– Çima rêyên mayîn tune?

Herdu da çavên hev mêzekiribû, yek sipîçolkî bibû, yek xwîn tijî çavan bibû, soro-moro bibû.

Çend salan şûnda em bi van gotina hesîyan.

Min xwest axavtina dîrêktorê mektebê dîya xwera bêjim, lê... Dîya min hat ez hemêz kirim, hate rûyê min, çenteyê pirtûkan ji destê min girt, bir danî cîyê cî û hat destê min girt, ez dane rûniştandinê, çû ji birinceşîra petî tasek, yek jî hinek nan anî, da ber min û got:

– Lawo, nanê xwe bixwe, paşê ezê tera her tiştî bêjim.

– Dayê can – min got, – medê min tune, bêje, paşê ezê bixum.

Ewa ber min gerîya, min çend kevçî xurek xwer.

Ewê tiştêk ne got, hat kêleka xwe kuta kêleka min, destekîva porê min hevxist, destekîva tîlîyên min kire nava kefa destê xwe û bi dengêkî xerîqî got:

– Lawo, dê qurban, mîlîs hatibû, digot, bila careke din Mûsa neçe bal wan almana. Yanê na...

Ewê gilîyên xwe serhevda ne anî, bû kûre-kûra wê girîya. Me herdu kuran destê xwe ustîyê dêra bir, ewa yeko-yeko hate rûyê me. Ez jî hatime rûyê wê û got:

– Dayê, bavo çûnê şêr, bal te gote min, Mûsa lawo, tu kurê malêyî mezinî, tu wexta ji gura dayîka xwe derneyê. Min jî gote wî:

– Bila, bavo! Dayê, tu çawa bêjî, ezê usa jî gura te bikim.

Hema vê gavê dengê li me tesele bû. Deng hate wekilandinê:

– Seyrê, Seyrê! Derê derva!

Em hevra derketine derva. Namebira gundê me bû. Dîya min berbi wê revî, destê xwe dirêjî wê kir û bû xirexira wê:

– Nama Şemo...

Gilîyên wê nivîcî ma, ew jorda hate erdê. Berî me namebirê xwe gîhande wê, serê wê bi herdu destava hilbirî, danî ser çoka xwe û ser meda qirîya:

– Şerbike av bînin!

Min revî, şerbîk tijî av kir û anî da wê. Ewê av tijî gepa xwe kir û pîvkire rûyê dayîka me. Dayîkê mîna zaran kire îske-îsk, çavên xwe vekir û got:

– Xwîşkê, ez qûrban, ka name?

Namebirê pişta wê rast kir, paşê dest avîte centê kêleka wêda darda kirî û name derxist dirêjî dîya min kir.

Ewê jî wê çirikê name dirêjî min kir û bi kelogirî got:

– Mûsa, ez bi gorî, namê veke, bixûne.

Min bi lezo-lezo name vekir. Destnivîsara bavo naskir. Ewî name bi herfê gir-gir nivîsî bû. Min dest bi xwendina namê kir:

“Seyrê, selam! Ez tême çavên zaran. Miqatî xwebin, ezê zûtirekê bêm.

Seyrê heyran, de bi xatirê we!”

Wê rojê, wê êvarê, wê şevê şayê û şêr dere me kuta bû. Ew hev piçilikî bûn. Te tirê şaya nama bavên min, şerê dîrêktorê dibistanê, ya mîlîs, mal da hevra ketine hucetê. Lê şabûna nama bavê min hêdî-hêdî dilê meda germayî pêşta dianî.

Sibetirê hatina nama bavê min li gund bû şar-war, hewar-gazî. Meriv mîna sêlafeke gur dikişiyane mala me... Gişkan çavronahî didan, hinekan pîrs, hinekan hîvî dikir, name bê xwendinê, çawa dibên, dilê xwe bi wê rehet dikirin, dihiştin diçûn. Lê gellek jin ne çûbûn. Çend jina çay dikelandin, dem dikirin, çendan jî çay didane ber kesên rûniştî. Evê yekê hetanî êvara dereng kişand. Met-xatîyên min, ap-xalên min, qewm-lêzimên din şev ji şevê derbas bibû, lê hê ji nêta wan tune bû rabin herin. Dîya min hey digirîya. Eva yeka qe xweşa meta min jî ne dihat. Ewa kêleka baltûza xwe rûniştibû. Ez jî piş wan. Ewa haj ji min tune bû, gote baltûzê:

– Lêlê, tu qey dibêjî Seyrê şa nîne Şemo tê. Roda digirî, ew hêsirên wê, ne hêsirê şabûnêne.

Baltûzê jî kire piçinî:

– Erê, ez jî ser avê ketime, hişbe, emê paşê biaxivin.

Wana nizanibû kula bavê min alîkî dilê wê quldike, ya min jî alîkî. Dayîk bona min ditirsîya. Lê neheq ewa

ewqasî xwe dipertine, hundurê xwe dixwe. Ne min gilî daye wê, ewa çawa bêje, ezê usa bikim.

Lê salê bête derbaz bin, ezê tijî emir bim, hê derzkim dîya min, çima usa kirîye. Ewê rind zanîbûye, bona rasthatina mine tevî almana, wê demê, dikaribûn hêsa ez usa undakirama, qe heta-hetayê kesîkî nizanibûya çî hate serê min.

Ewê berî kaşe-kaşa sala min, gellek qewmandinên Sovêtêye pûç zanîbûye, bihîst bûye. Ezê yekê ji wana, ya ku, dîya min kere-ker, bi piçe-piç minra qalkiribû, ez jî qalkim...

Dersdarekî dersxana yekê spartinekê dide şagirtan. Ew dibê:

– Ezê meselekê wera çawa minak binivîsim, hûn jî li mal, çend meselên usa binivîsin.

“50 çêlekê kolxozê hebûne. Zivistanê 22 çêlek nexweş dikebin, mirar dibin, pênc çêlekan jî didizin. Çend çêlekê kolxozê dimînin?”

Sibetira wê, tên wî dersdarî ji dibistanê derdixin, dibin. Qe heta roja îroyîn jî, kesek nizane ew kuda birin”.

Tawanbarîya dersdar ew bûye, wekî çawa yanê çêlekên kolxozê nexweş ketine, mirar bûne. Ev yek rûmeta Sovêtê pêpes dike. Qe Sovêtêda kirînen usa naqewmin. Ev gotinên neyaranin.

Dayîka ku, bi dehan qilêrîyên Sovêtêye awaye pûç, vala bihîstîbûn, zanîbûn, qe dikaribû bona wê pirsê ewledê xweye bi nêrînen wan salaye, ku jê bîna xwîne dihat, hêmin rûnê, destên xwe ser hevra bibira.

Roja din dîsa meriv hatin, çûn. Mala me sê-çar rojan, ji mirovan xalî nebû. Nama bavê min ewqasî hatibû

xwendinê, ew belgê kaxezê sipî reş-sipî, gewir, waşîyayî dihate kivşê.

Pey hatina nama bavê minra her rojek weke hevtêkê, weke mehekê ser mera derbaz dibû. Dengê, hesek, şeçe-şeçek hatinê bihîstinê, em çarçavî dibûn me rûye hev mêze dikir, dilê me dikire çirpe-çirp, gelo hatî kîye, çûyî kîye?

Rojekê tarîyê erd hingavtinê, dest-pê ji malên gund hatibûne kişandinê seyê me reya. Dîya min ji cîyên xwe rabû û bi dengêkî ricav got:

– Se direyê merivan, Xwedê xêrke ew kînin?

Ez rabûm herim dêrî vekim, dîya min nehîşt, bi xwe rabû, çû, min jî da pey wê. Yên hatî dîrêktorê dibistanê û mîlîsê deverê bû.

Dîya min her tenê gilîk got:

– Keremkin.

Dîya min da pêşîyê, wana da pey wê, hatine oda meye mezin, rûniştin.

Pêşîyê dîrêktorê dibistanê, paş mîlîs bona namê çavronahî dane dîya min. Weşekê şûnda dîrêktor berê xwe da min:

– Sibê were dibistanê, ji dersa paşda nemîne.

– Erê, – dîya min got, – ewê sibê bê dibistanê, îro çend rojin, hatî-çûyî pîrbûn.

– Xatîya Sêyrê, – mîlîs tevî axavtinê bû, – her tenê bila mirov bona şayê bêne mala mêriv. Tiştêkî din nebe dilê xwe, em hatin çavronhîyê bidine we.

Dîya min razîbûna xwe da wana. Ewa rabû, wanra çayê bine, wana nehîşt. Ewana hevra rabûn û gotin, wekî

îdî derenge, emê herin. Ewana çûn. Dîya min sipîçolkî bû
û ber xweda nêta mîlîs wekiland:

“Her tenê bila mirov bona şayê bêne mala mêriv” û
berê xwe da min:

– Lawo, rabe razê, sibê wededa here dibistanê.

Paşê destên xwe qulozî hewê kir, ber Xwedê gerîya:

– Ya Xaliq, heqîyê nede, neheqîyê!

Ewê xwest here oda din, min pêşa wê girt û pirsî:

– Dayê can, dayê, tu çima ewqasî digirîyî, qe şa nabî
ne bavo tê.

Ewê ez qayîm-qayîm hemêz kirim, hate rûyên min
got:

– Lo, ez qurbana bavê tehim jî, qurbana te bibim jî.
Bila dilê te tîfalîda tişteke nemîne, ezê ya dilê xwe tera
bêjim.

Ewê hêsirê berê çavên xwe paqîşkir û dîsa axavtina
xwe domand:

– Lawo, şer hê xilaz nebûye, bavê te dinivîse, zûtirekê
emê hev bivînin, yeqîn ew yanê nexweş ketîye, yanê jî
giran birindare, kî ku, jî şêr zû vegeyîye gişke nivcanin.
Gundê meda jî sê-çar kesê usa henin. Eva yek. Ya duda, tu
dinihêrî dirêktorê dibistanê, mîlîs ji me dest venakişînin.
Tu zarî, hê gellek tiştî nizanî, mezin bûnê, tê serwext bi,
min dêranê çima hey hêsir barandîye. De, rabe razê, îdî
derange, sibê here dibistanê.

Wê şevê zû razam, zû jî rabûm û çûme dibistanê.
Zaran hinekan bona nama bavê min ez pîroz kirim, hinek jî
min direvîn.

Roj dibuhrîn, çavên me li rê-dirban, dilê me tirpe, tirp bû, guhên me li ser deng-hesan bû. Dîya min xwe xwera hey ev mesele-metelok digot û diwekiland:

“Rojê kasib derd û xeme,
Dîsa dibê: “Xwedê rehme”.

Birê minî biçûk, rojê çendî çend cara ji dayîkê dipirsî:
– Lê bavo çima nayê?

Evê pirsê jî bîna dîya min diçikand.

Ez jî gellekî ber xwe diketim. Qe min nikaribû malda rûnê, hema ku dibû xişte-xiştê tiştêkî direvîme derva, dilê xwera derbas dikir, bavo hat. Him jî ne diçûme bal almana.

Ez ser tiştêkî jî metel mabûm. Çawa dibên, gund gundîfî hatine mala me, çûn, lê çima almanekî derê me venekir? Min ev pirs dilê xweda hildixist, dadixist. Lê kir, ne kir nikarbû taba xwe bînim, lema jî dayîkê pirsî:

– Dayê, çima ji van almana yek nehate çavronahîyê?

– Lawo, çawa tu nikarî herî bal wan, usa jî ew nikarin bêne mala me.

Him jî, tu hê ji bayê dunê tunenî? Ewqas çav li ser wan heye, usa teme dane wan, ew nikarin gavekê virda, wêda bavêjin! Mîlîs jî şev, roj ser bîna wan rûniştîye.

Belê, hingî nama bavo hatibû, dîya min qe sebir nedikir derekê rûnê. Te tirê qestbende hey destê xwe nava malê digerland, şuxulê paqîşîyê dikir. Rojê pîkî diçû dar-

istanê, ji fêza gundê me piştî êzing dihanî. Lê îro ewê du piştî êzing anîbû. Vê êvarê min ji wê pirsî:

– Dayê çan, çima ewqasî xwe leylî dikî? Ne dibû, te îro pişte êzing bihanîya?

Dîya min destê min girt, ez anîm pêşberî xwe dame rûniştandinê û dest bi axavtineke hewaskar kir:

– Lawo, go du dost hebûne. Wana 50-60 salî hevra dostî, biratî kiribûne. Yek wefat dibe. Yê din wedekî dirêj naçe mala dostê xwe. Rojekê li sûkê ew rastî kurê dostê xwe tê û jê dipirse:

– Birazî, hingî dostê min dunya xwe guhastîye, hûn zarên wî, pêşta çûne, yanê paşta mane?

Xort dibê:

– Apo, bavê min wefatbûnê şûnda em gellekî pêşta çûne.

Dostê bavê wî dibê:

– Şukur! Ez şame!

Çendekî şûnda ew mêrik xwe-xwera dibê:

– “Ezê sibê rabim herme mala dostê xwe, rehma Xwedê li wî be, ew camêrekî êgin bû, serederî ji her tiştî derdixist, wedê zindîbûye, wî çima nehîştîye zarên wî pêşta herin?”

Ew ji gundekî din bûye. Zivistan bûye, hespê xwe sîyar dibe, tê gundê dostê xwe, diçe derê mala wî peya dibe.

Wedê dikebe hundur, dinihêre zarên dostê wî gişk beravî dora bixêrîyê bûne, xwe ber germ dikin.

Zar çav dostê bavên xwe ketinê, ji ber bixêrîyê radibin, têne ber dêrî û kurê mezin dibê:

– Apo, tu sersera, serçavan hatî, çi qewimîye, vê sursermê ewqas rê hatî?

– Birazî, – dibê, – tişteke ne qewimîye? Wê rojê te got, wekî pey mirina bavora em êpêcekî pêşta çûne, min go herim her tiştî bi çavên xwe bibînim.

Xort serê xwe dike ber xwe û dibê:

– Apo, wedê bavo zindî bû, havînê, payîzê tîvdîra zivistanê dikir. Ewî ewqas êzgin beravî ser hev dikir, te digot, ew qelexa pesarîyane. Dibîni xanîyê me çiqasî mezine, bixêrî êpêcekî dûrî dêrîye. Me êzing tijî bixêrîyê dikir, ji destê germê em paşta dihatine hetanî ber dêrî. Pey rehmetîra em nikarin karê zivistanê bikin. Em bixêrîyê qirşik-mirşkavan vêdixin, ew jî germayê nade. Em gişk pêşta tîn, ber bixêrîyê rûdinên, wekî xwe germkin. A, pêşta çûyîna me eve.

– Paşê dayîkê av xwest, min rabû av danê, ewê dûmayîn da axavtina xwe:

– Kurê min, dest bi payîzê bûye. Em îdî sobeyê vêdixin. Te hewnihêrî sibê jî zivistanê dere me xitimand. Lê ez naxwezim, em mîna wana kesan pêşta herin, pêwîste zehmet bikişînim, yê zehmet dîtî birçî namîne. Evê şîreta min tu demê bîrneke.

Min her gotineke dîya xwe femkir, rabim hatime destên wê û çûme xanîyê din, wekî dersên xwe biweklînim. Min naha daha gellekî fikra xwe dida dersan. Xwe-xwera digot, bila qest menîya li min negirin.

Wê rojê, wedê navbirîna dersan hemû şagirtên dersxanê li dora min çivîyan, herekê pîrsek dida min:

– Bavê teyê kengê bê?

– Bavê te namêda nenîvîsîye menîya hatina wî çîye?

– Ne şer hê xilaznebûye?

Hema vê gavê dirêktorê dibistanê derî vekir, hate hundur û bi hêrs got:

– Çareke din ez nebînim, wekî hûn awa beravî dora Mûsa bûne. Bila ew dersên xwe bixûne.

Şagirtêkî bi şabûn got:

– Îro Mûsa ji dersa dîrokê “5” stendîye.

Dirêktorê dibistanê qe tişteke ne got, paştaya vegeştî, çû. Her çî dibû bila bibûya, rojên me, şevên me mîna salekê ser mera dihat derbas dibûn. Lê ewa îdî êpêce wede bû, nama bavê min hatibû, ji wî ne deng bû, ne hes. Payîz jî ketibû qamê xwe, rojan ba dihat, carna dûmanê ser gundê me da digirt, şevan jî zû-zû baranê lêdikir.

Şev ji şevê derbaz bibû. Dîsa ez dîya xwe pêşberî hev rûniştibûn.

– Lawo, – ewê gote min, – derenge rabe palde.

Lê qe xewa min nedihat, dilê min destê min dabû.

– Dayê, sibê roja ledêye, ezê têr paldim.

– Ê, dîya min roj jî hev xistibûn.

Hema vê weşê seyê me kire ewte-ewt, elbêra jî dengê xwe birî.

Dîya min ji cîyê rûniştî bi sivîk quloz bû û çavên xwe kuta dêrî, te qey digot, hinekan gazî wê kirîye û ewa dixweze derkeve derva.

Seyê me dîsa kire ewte-ewt, dîsa kirt dengê xwe birî. Dîya min bi dengêkî xerîqî lêvên xwe hilda, danî ser hev:

– Bavê te hat! Bal wî merîyê ne nas heye. Se direyê wî.

Ewê berbi dêrî lezand, litimî, bi desteka dêrî xwe girt. Qameta xwe rast kir, derkete hewşê, berbi derveze revî, min jî da pey wê. Ewê qe nepirsî, kî heye, kî tune û bi hêza milê xwe derveze vekir. Vebûna dervezera dengêk tesele bû:

– Seyrê, şîrînê, eva ezim!

– Şemo, qûrbana denge tehim, – dîya min got, – û ji dil kire axinî!

Dê-bavê min dest ustfîyê hevra birin. Te tirê ewana cîyê xweda qerimî bûn, nişkêva min kire qirinî:

– Bavo, bavo!

Min tarîyêda qe nedît ew çawa hate rûyê min. Mirovê bavê minra hatî, dostê bavê min apê Cahangîr bû, ew navenda nehîyê dima. Avtoajo dixebîtî. Ewî got:

– Derva sare, him jî tarîye...

Dîya min gilîyê wî nivcî hişt kêlimî:

– Erê, erê! Cahangîrê bira, warên em derbazî hundur bin.

Ewa kete pêşîyê, bavê min destê min girt û em hatine hundur. Wê qasê birê min ji xanîyê din derket, bavo ber bi wî çûnê, min dît ew dikule. Dîya min jî ev yek tê derxist û kete milê wî, ew ser depik da rûniştandinê, çû destê Barî girt anî bal wî. Bavo ew hemêz kir û kere-ker ser rûyê xweyî bi pirç, çilmisîda hêsir barand û mirçe-mirç, hate rûyê wî. Dîya min jî xwe şaş kiribû, nizanibû çi bike? Ewê çû çaynîk tijî av kir, anî danî ser sobayê, paşê êzing anî kire sobayê. Apê Cahangîr berê xwe da dîya min:

– Seyrê, xwîşkê, şukur vê rojêra, çavên me tevayî ron be! Ji dest-pîya neçe, were rûnê, derange çend gilîyan

bêjim, ezê herim, sibê karê minî ferz heye, de şuxulê hukümetêye...

Dîya min hat rex bavê min rûnişt. Apê Cahangîr rabû, berê xwe da dê-bavê min:

– Bila zûtirekê avek ser vî şerîda bê rêtinê, yên çûyî, sax-silamet vegerine malên xwe. Bila Xwedê careke mayîn destê we ji hev neke. Bila zûtirekê dengê top-tifing û firindên sewgirtî bêne birandinê!

Dê-bavê min çiqasî kirin-nekirin apê Cahangîr nema, çû. Ew çûnê dîya min pirsî:

– Şemo qurban, tu ku rastî birê Cahangîr hatî?

– Çend sehata berê, – ewî qalkir, – ez ji trêne peya bûm. Hatime mala camêr. Ew û neferê malê şabûna nizanbûn çi bikin. Destexaneke têre-tijî vekirin, lê nan gewirîya min da ne diçû, min dilezand bême mal. Cahangîr rabû, ez kirme kabîna maşinê û berê wê da gund.

Apê Cahangîr çûne şûnda dîya min got:

– Şemo heyran, eva nêzîkî çar salane te nanê malê nexwerîye, rabim tera destexaneke malê vekim.

– Na, – bavo bersîva wê da, – min mala Cahangîr nan xwerîye. Paşê...

– Ez heyran, – dîya min pirsî, – ez korbim, lê çima tu dikulî?

– Tu rabe, avekê germke, teyştê bine pîyê xwe bişom, lê posîde nebe, şukurbûna xwe bine.

Dîya min elbêra teyşt anî danî ber pîyên bavo, ava germ, sar hevxişt, dest avît gorên wî derxe, ewî nehîşt got:

– Hêdika, bihêle gora pîyê çepê ez bi xwe derxim.

Dîya mine çav bi hêsir, pîkî pašta vekişîya. Bavo hêdî-hêdî pêçika pîyê çepê vekir, gore derxist. Dîya min xar bû pîyê wî mêze kir û pêra-pêra dest avîte rûyên xwe, kire hilke-hilk. Bavo bi destekîva milê wê girt û bi hemdê xwe got:

– Şememokê, – cîwantîyê da min tera usa digot, – ne min pêşta tu serwaxt kirî, xwezilbûna xwe bîne. Bihêle hema vê gavê tera diloka xwe bêjim:

– Şememoka devê çeman,
Şememoka dora kanîyan,
Destê xwe bide deste min,
Heyran bim rojê sê caran.

Dîya min helebez vepişirî.

Ez jî ser bavora sekinîbû, me dît sê pêçîyê pîyê wîyî çepê tunenin. Me deng da dengê hev girîyan, hêsir barand. Bavo destekîva zenda dayîkê girt, destê din ustuyê me herdu birara bir, berê xweda me:

– Dewsa hûn şabin, şînê dîkin. We şer nedîtîye, we şer bidîta, weyê naha dilan bigirta. Şêr da kî ket, ket, kî bû xurê top-tifingan, kesek vengere li wî mêze nake, ser meytar derbaz dibin û pêşta diçin, carna jî pašta vedigerin. Qewmandinên ku, li meydana şêr diqewimin, himberî wê, tunebûna sê peçîyên min ew mizginîye. Megirin, kêleka min rûnên ez hinekî derbarê rojên derbazbûyîda wera bêjim:

– Erê, lo ez bi gorî, – dîya min got, – dilê min tê biteqe, ca bêje tu li kêderê, çawa hatî birîndarkirinê?

Paşê dayîk alîyê wîyî çepê, em bira alîyê rastê rûniştin. Bavo pîyê xweyî birîndar kiribû teyştava tînşkestî. Dayîkê rabû ew bi herdu destên xweva, bi fesal şûşt, bi pêşgirêva ziya kir. Bavo xwera derman anîbû, dayîkê ew derman da ser her sê pêçîyan, bi kitanê girêda.

Bavo serê xwe kire ber xwe û giran-giran dest bi axavtinê kir:

– Berdilên min, ezê nikarbim îşev derbarê hemû rojên xweye şêrda wera qalkim, sehet ji sehetê derbaz bûye. Ewê bêjim, roja ku, ez ji vî gundê meyî hizkirî birne şêr, mehekê şûnda ez anînme bajarê Lênîngradê, hetanî dema birîndarar bûnê, li parleşkerîya wî bajarî da xizmet kirîye. Sala ewlîn sur-serma-şexta wê, bona min mîna şêr giran bû. Zû-zû nexweş diketim. Çavên dujmin timê li Lênîngradê bû. Neyar ew bajar kire nava dorgirtinê. Neh meha ew bajar hate dorpeç kirin. Destpêbûna adara îsalîn (1944) leşkerê me bi êrîşeke derbên giranva dujmin da revê, ez jî wê êrîşêda hatime birîndar kirinê. Şevê nava meytada mam.

Dîya min bi herdu destava jûnîyên xwe kuta, kire ofînî, axinî! Bavo piçîkekî hêrs bû, gote wêya:

– Ne min got, şukurbûna xwe bîne!

Seqirîyê hinekî mal hingavt, bavo ew teriband:

– Te tirê bîna nanê tendûrê hate min, nîn bîne.

– Erê, ez qurban, min nivro teyşte nanê tendûrê petîye.

Pey van gilîyara ewa zû rabû çû maldizkê. Destexan anî ber bavo raxist, du nanê tendûrê, toreq, rûnê nivîşkî, tase avsîr anî danî ber wî û got:

– Keremke!

– Kerema te Xwedê be, – bavo bersîva wê da, – warên tev min nîn buxun, bila dilê min rehet be. Dîya min pêşberî wî rûnişt, çavkire me kuran, me jî hat kêleka xwe da kêleka wê û dest avîte destexanê.

Bavo şîrîn-şîrîn nan, toreq, rûn dixwer, him jî diaxivî:

– Ezê naha mizginîyê bidime we. Wî şerê giranda, bila bi pesin nîbe, min jî mêrxasîke hêle kir. Bona wê yekê ez bi mêdala “Bona parastina Lênîngradê”-va hatime rewakirinê.

Me hevra ew hemez kir, dayîkê enîya wî da ber maçan, me biran dêmên bavo ser hev, ser hev ramûsa. Bavo bi destê xwe şanî da, wekî bese:

– Torbê min bidin mêdalê nîşanî we bikim.

Dayîkê ber xwe neda pirsî:

– Ez heyran; lê çima te mêdal pêşîra xwe nexistîye?

– Ez tirsîyam wêya rêda undakim.

Bavo mêdal ji torbe derxist, dayîkê wê lezê mêdal ji destê wî revand. Ewê şabûna ew da ser çavên xwe, dor hev çend fitil da xwe:

– Lo mêrxaso, – dayîkê mêdal dûrî bavo girt û got, – ezê mêdalê têkme avê, ava wê vexwim!

Min jî kire qirinî:

– Bavo, ezê sibê mêdalê bibime mektebê nîşanî şagirtan kim, bila dîrêktor jî bivîne, şermke!

Bavo bi hemdî xwe berbirî me bû:

– Çima dîrêktor çi şaşî kirîye?

Dîya min:

– Qet, tişteki valaye. Ezê paşê tera bêjim.

Ewê him jî çavkire min. Min têderxist dayîk naxweze vê şeva meye şayîda ser pîrsa almanan veke. De, wekî usane bavo kêlimî:

– Mûsa, mêdalê nebe mektebê, tişte usa meke, paşê ezê tera bêjim çima?

– Lêlê, were destexanê hilde! Ez jî, hûn jî westîyane. Sibê voyênkomatê bê, ji nehîyê bijîjkên bên. Gondê bi hatina min bihese, mirovê deste-deste bên. Hinekî pal din. Dîya min:

– Tu rast dibêjî, nama te hatinê hevtêkê gunduyên me hatin, çûn! Bila gotina te be!

– Em wê gavê hişyar bûn, gava dûmana êvarda ser gundê me da girtî, kişîyaye xwe daye bereka çîyan û te tirê tirêjên tava payîzê herek bûye rimekê û ber hev didin. Em xewêda mabûn. Birê min derva dengê bavo bihistînê, revî xwe bi hesretî avîtine wî. Ew hate rûyê wî, ez û dayîk jî li hewşê bûn. Ewî destê Barî girt û ber bi me hat. Sibe xêrî da me û gote min:

– Mûsa, kurê bavo, pey taştêra here mala apê xwe, mizginê bidê wan.

Dîya min:

– Pî, qurbana zarê tehim Şemo, herim tivdîra taştê bikim.

Dîya min çû. Qasek derbaz nebibû li derveze xistin. Ez revim derveze vekim. Hema ku, min derveze vekir apê min, çend qewm-lêzimên din û du-sê gundîyên me hevra derbazî hewşa me bûn, hema ku, bavo dîtî ber bi wî revin. Hev hemêz kirin, apê min hêsirê şayê barand. Pay wana sedrê şêwira gund, voyênkomatê nehîyê, bijîjk hatin.

Mirov deste-deste kişîyane ber mala me. Mêran rê nedidane jinan, jina rê nedidane mêran. Em şaşwaz bibûn. Gelo ewana çawa hatina bavo hesîyane? Ê, dibên: “Erd jî bi guhe”.

Vê leze-lezêda voyênkomat û bijîjk ji nava qefleyên mirovan derketin, xwe dane nîkekî. Voyênkomat bi dengê bilind berbirî beşterbûya bû:

– Gelfî hevalno, ez hîvî dikim, du-sê deqîqa guh bidine min.

Gişk cîyê xweda seqirîn.

Ewî gilîyên xwe domandin:

– Em hemû şane, wekî Şemo bi mêranî, bi serbilindayî dijî dujmin şerkirîye û bi serfînîyazî vegeirîye! Ew hinekî nesaze, destûrê bidin bila ew bê derbazî hundur be, bijîjk li wî mêzeke, paşê çavronahîyê bidine hev.

Bavê min hat, tevî voyênkomat û bijîjk derbazî hundurbûn.

Axavtina wana êpêcekî kişand, paşê gazî dîya min jî kirin, min jî pey wê da gava. Bijîjk berê xwe da dîya min:

– Qe metirsin, ez çi dibêjim usa bikin. Du rojan carekê pêçekê vekin, pêçîyan bi ava tin, ya dukelva bişon, rind zihakin, evî dermanî bide ser, girêde. Hevtêkê, duda warma pêçîyan wê bikişe, xwîne bê dapalinê, birinê qenc bin.

Pey vêra ewana rabûn, bavo jî pêra em derketine pêşmalê. Me têderxist rengê bavo xitimîye, reşqemilîye. Voyênkomat û bijîjk çûn.

Dîsa hatîyan dora bavo çît girtin, mirov jî hey dihatin. Evê dîdemê hetanî danê berêvarê kişand. Sedrê şêwira gund berbirî hemûya bû:

– Ez pêşnîyar dikim, bila her kes here mala xwe, serkarê xwe, îdî derenge, bihêlin bila camêrê Şemo hinekî hêminbe. Sibê na, dusiba emê sêrojka mêvandarîya şaya hatina Şemo di klûba gunda bidin. Her kes jî erf-edetê me rind zane.

Pey van gilîyaran mirov ji pêşmalê kişîyan, çûn, her tenê mirovên meye nêzîk man.

Me qe nizanbû, ew du roj çawa derbazbûn. Li klûba gund heyte-holeke usa bû, mêvandarîke usa bû, şayîke usa bû, te hewzanibû ruhê her kesî nûh bûye.

Erf-edetê gund ew bû, roja şaya mêvandarîyê xwerin-vexwerin, çi hebûya binelîyên gund dihanî. Hinekan nan, hinekan xurekên cuda-cuda, penêr, toreq, çi bêjim, her tiştê xwerinê dihanîn. Ew mêvandarî hetanî tarî ketinê erdê dihate domandin. Şaya bavo bû şaya ser şayara. Ewê jî bêjim almanê gundê me jî tevgelî şaya mêvandarîya bavo bibûn. Ewana rex voyênkomat rûniştibûn. Min hey çavê Karî dinihêrî, ewî jî ez mêze dikirim.

Ez ser tişteki metel mabûm. Min xwe-xwera digot: “Ev çîye? Wan mezina alman anîne kêleka xwe danîne rûniştandinê, lê hindik mabûm çavên min derxin? Digotin, rastî wan neyê, ew dujminin?”

Paşê bavo bersîva pirsê min da:

– Xwedêgiravî bila alman bizanbin, em gelê Sovête timê serbilindin, him jî wana vî şerîda daye der!

Payîzê koça xwe ji ser gundê me barkiribû, zivistana sala 1945-a ketibû qam-miqamên xwe. Pêcîyên bavo qenc

bibûn, her tenê ew hinekî dukulîya, carna gopal dida desê xwe.

Rojeke vê zivistanê dîsa voyênkomat û sedrê şêwira gund hatine mala me.

Wana kêfxweşîya me kirin. Dayîkê xwest wanra nin bîne, wana nehişt. Voyênkomat got:

– Xwîşka Seyrê, mera her tenê çayê bîne.

Dora destexana çayê voyênkomat firek, dudu çayê xistinê şûnda destê xwe danî ser pîlê bavo:

– Şemo bira, – got, – tu mêrekî çêyî, bi rûsipî deynê xwe ber welatê me qedandîye. Em bona pirseke pêwîst hatine bal te.

Bavê min:

– Keremkin!

– Zef spas. Em gişk rind zanin tu necarekî bi destemelî, çi çê dikî, hewasa mêriv pêra tê lê mêzeke. Hukumeta me dixweze ev almanê li gundê we û yên din bide xebatê. Têra dîtine li navenda nehîyê mêvanxanekê bidine ava kirinê. Teme dane me, nehîyê da hetar, kev-irbir, dîwar hilçinî, necar û hosteyên xwedanê pêşekên din bibin tevî wan almana karê bikin.

Serbira bavê min nehat heta dawîyê guh bide wî û kêlimî:

– Biborîne, gava ez teze hatibûm, we derbarê vî tîfalê min da çi digotî, çi ne digotin?

– Şemoyê bira, – îcar jî sedrê şêwira gund axivî, – her sehetekê hukumê wê heye. Bila lap Mûsa jî car-caran bê ber destê we bixebite, xwera pêşekî hin be.

Bavo:

– Gund 2 km dûrî navenda nehîyêye, ezê çawa herim, bêm?

Voyênkomat:

– Me ew pirs jî pêşda safî kirîye. Maşîna kolxozê wê bê almana hilde, paşê te hilde û sibe-sibe bibe ser kar, êvarê jî bîne mal. Çi alavên te henin amadeke, çi tune, li wir wê bidine te. Du-sê rojan şûnda hûnê dest bi kar bikin.

Şabûna min li erd-esmin hilnedihat. Hema wê êvarê min berê xwe da dê-bavê xwe:

– Wekî hûn bihêlin ezê herme bal almanan.

Wana êpêcekî çavên hev nihêrîn, ez mêze kirim, bavo got:

– Çend rojan jî sebirke.

– Erê lawo, – dîya min jî, – ser gotina bavê min da zêde kir, – bavê te rast dibêje.

Min qe dengê xwe nekir.

Roj dibûne gewlaz... Sibekê me herdu bira çawa dibên, dest dabûne destên hev, diçûne dibistanê, maşînek jî rê dagerîya ber mala me sekinî. Me zûr bû, maşîne mê-zekir, avtoajo ji min birsî:

– Mûsa, rindiko, bavê te male?

Hema wê weşê bavê min ji derkete ber derveze.

Wana sibe xêrî dane hev, avtoajo gote bavo:

– Şemo bira, ez hatime pey te, te bibime nehîyê.

– Belê, ez zanim, çend deqîya sebirke, kelmelê xwe hildim, em herin.

Bavo vegeerî ser me:

– Hûn herin, hûnê derenkî bikevin.

Em çûn...

Wê êvarê bavo êpêcekî dereng hate mal. Westîya bû. Dîya min av anî, ewî dest-pîyên xwe şuşt. Pey nan xwerînêra, ewî derbarê almana da, derbarê karê paşerojê da axivî. Alman pesinî.

– Bavo, – min gote wî, – roja îne ez jî tera bême wira.

– Erê!

Erê, wê rojê ez bavora çûme cîyê karkirinê. Aqareke fire, ber, dirêj hatibû rast kirinê, du deste mêr li wir beşter bibûn. Destek yên me bûn, yek alman. Çavê min wê deqîqê Dîtmar ket, ewî jî ez dîtîm. Ez ber bi wan çûm. Karî nava wan çend almana derket û ber bi min hat, hê em negihîştîbûne himberî hev, ewî deste xwe dirêjî min kir. Me destê hev germ-germ girtibû. Ewî destê min berneda, ez birme nava qelfê almana. Nizam ewî bi zimanê xwe wanra çi got, çi negot, ew kesana nêzîkî min bûn, dest dane min û navê xwe gotin:

Abêlard, Arnold, Êrîk, Frîtz û yên din. Xêncî wana Dîtmar û Krîstof ji li wir bûn, gişkan jî bi almanî dipirsin:

– Wie geht es ihnen? (Çawanî?)

Min digot:

– Danke (Pakim).

Ji wê rojê da, qe na, hevtekêda du cara bavê xwera diçûme bal mirovên avakar-çêkrdarên mêvanxanê. Alman 20-25 kes bûn, mirov-hosteyên me jî, payê pirr bin destên wanda kar-dikir. Bavê min xwe jî, ji wan gellek tiştî hindibû. Ez ku dihatim Karî wê deqîqe ez ber destên xwe didame xebitandinê. Alîyê zimînda jî dijwarî hinekî kêmbibû. Ji ber ku, welger jî hebû. Ew xortekî cîwan bû. Ew jî

hero çawa karkarekî avahîkarê mêvanxanê dihate serkar, êvarê jî diçû. Hema roja ewlînda ez xweşa wî hatim. Tênuşke bi pir belg da min û ez hinkirim wêya pêk binim çawa ferheng.

Hevtê pey hevtîyan derbas dibû. Min rind dixwend, him dersdar, him dirêktor bi xemxur nêzîkî min dibûn. Min îdî dersxana 8-da dixwend. Her rojên betal-hêmin bavê xwera dihatime ser avayê avakirina mêvanxanê. Li meydana avayî avakirinê çeçe-çeç, reçe-reç, girme-girmeke usa bû hewasa mêriv pêra dihat. Mirovên me û alman îdî hinî hev bibûn, kar mîna ber destê mirovekî destemel dihate qedandin. Ji şer jî deng-besên qenc dihate bihistînê, ew jî bi radîoyê dihate serzaran, wekî şer ber bi dawîyê diçe, yên me hindik maye bi carekêva bere neyarke, ji welatê meyî Mezin revê bi wanxe.

Şabûneke mine din jî hebû. Karî ez hinkiribûm, min îdî bi rendeyê dep-texte rende fikir, mismar raste-rast lêdida. Karî digot, wekî destemelîya te heye. Tuyê bibî necarekî usa, wekî te bi tilîya nîşandin. Xwe jî dikenîya.

Rojeke Karî ne ser kar bû, necarek-dudên mera çibû êwirgeha depan. Min depekî weke nîvmêtirî hilda, da ber rendê, darot, ev serî, ew serî zirav kir, nav qalim, bi gilîkî dîya xwera tîrîkek çêkir. Ew çendek bû tîrîka wê şkestîbû. Rastî bêjim ser êpêcekî cercirim. Min xwe-xwera digot, wekî xuzula xweşa Karî bê.

Ew hatinê min tîrîk nîşanî wî da. Ewî ew da destê xwe, êpêcekî virda, wêda nihêrî, welger ew da serwextkirinê, ev bona çîye. Karî serê xwe hilbirî û li min nihêrî, got:

– Tu lezketîyî. Di nava herdu alîyada firqî heye. Alîkî hinekî zirave.

Min bi şabûn got:

– Tişt nabe!

Karî rûyê xwe tirsîkir û bi neqayîlbûn berê xwe da min:

– Xwezila min mirana te bibihîsta, ne ku, ew gotina te: “Tişt nabe”.

– Tu dema usa nebêje! Ew yeka ku, tu dibêjî tişt nabe, wê hêdî-hêdî tera bibe xesîyet, ewê nava ruhê te da bêxemxurîyê pêşta bîne, tuyê bibî necarekî nivcî. Gilî bide min, wekî tuyê hetanî dawîya jîyana xwe, lap tiştêkî biçûk jî, bê dil çenekî, wekî ez te hinî wê hunermendîyê bikim. Bizanibe her pêşek ew hunermendîye, ew ji qam, miqaman tene çêkirinê, hûnandinê. Wedê notayên mûzûkayê ne cîyê xwedabe, konsêrt serê xwe nagire.

Ez sero-moro bûm û çawa dibên, bi lavayî bersîva wî da:

– Lo apo, bawerkin îro da ezê dilsarîyê ji xwe dûrxim!

Gava welger ev gilîyana wira gotin, ew dêm geş bû, destê xwe da ser dilê min:

– Çi dikî, – ewî got, – bi hizkirin bike. Bila dilê te ser her kar-xebatekê germbe.

– Bila!

– Bîrneke necartî jî nexşeke.

Ez dan bi dan, roj bi roj ber destê Karî û ji bavê xwe çawa alman digot hînî nexşên necartîyê dibûm. Lê carekê, gava min dep-texte bizmar fikir, bizmarek xar kir, pelixand.

Tu nebê Karî bin çavava li min mêze dike. Ew wêda hat bi dêmekî tûj, çakûç ji destê min stend û gazî welger kir û gotê:

– Bêje Mûsa xwezila ewî pêçike xwe bihincranda, ne ku bizmar xarkira. Bila ew sê caran ser hev bêje:

– Xwezila min tilîya xwe bi hinciranda, ne ku bizmar xar kira.

Min nêta wî sê caran wekiland. Paşê ewî destekî xwe danî ser pîlê min pirsî:

– Du cara dudu, çi dike?

– Çar.

– Bila hetanî dawîya jîyana te, ne pirsî min, ya ku min qestbende da te, ne jî xarkirina bizmarê ji bîra te derneyê!

Rastî jî ew şîretê necarê min, hê jî bira min neçûye.

Min xwe têgihîştêkî hetab hesab dikir. Him rind dixwend, him êpecekî hinî sira necartîyê bibûm. Ser van rojên şayên min da rojek jî zêde bû.

Min îdî dersxana 8-da dixwend. Sala ku, minê dersxana 8-a kuta bikira, dersdara serwêrtîya dersxana me mizginîk da me:

– Îsal li navenda nehîya me wê têxnîkûmê vekin. Şagirtên deh sal kuta kirî, dikarin herin ezmûnan bidin, 2 sala têxnîkûmêda bixûn, xilaz kirin dikarin, hesabdar, zootêxnîk-baytar bixebîtên, yên dersxana 8 kutakirî 3 sala bixûnin, xilazkirinê bibine dersdar. Nizam şagirtinên din şabûn, yanê na, wekî per-baskên min hebûya, şabûna ezê bifirîyama.

Hema wan rojan ser wê şabûna min da bavê min sibeke xweş da mizginîke din, ya ne ku bona me, lê bona rizgarîya mirovên dunê anî mala me. Ew çi bû? Ew çawa bû?

Meha gulanê bû. Rojên wêye ewlîn bû. Gundê me sero-pîya nava gul-nûra xuluqîda bû.

Bavê min rojekê, êvarê, ser şivê gote me:

– Li min usa war tê îsal bahara gundê me zû hatîye, rewşa wê jî kiras-kiras, bedew-bedew tê kivşê. Xwedê xêrke, kî zane, diqewime ev yek here ser qencîyê, diqewime here ser xirabîyê.

Ew çend salbûn bavê min xwera kiribû xesîyet, her berbang radibû, ez jî xwera radikirim. Rojekê ewî gote min:

– Tu îdî xortî. Mêr gotî xewêda nemîne. Rabe bila tava sibeyê te germke; tava êvarê mirovan gernake!

Îro dîsa em tev rabûn, derketine derva. Mîna her car ew hinekî ber şemîkê disekinî, têre-têr hewa dadiquta, paşê ji cîyê sekinî hêdî-hêdî dileqîya, diçû fitlek lode, serik tewle-gomê dixist, paşê gerek dida dora malê-çarmedorê.

Ewê jî bêjim:

– Gom-tewlên malên gundê me payê pirr xanîk bû. Alîkî tewle bû, alîk gom. Nava wan hatibû birînê. Çawa her gundîkî me digot hetabî serê min be, ne dewarê minî usa zêde heye tewlê cêhê çêkim, ne pezê usa pirr heye gomê cuda avakim.

Wê berbangê bavê min jî odê derketinê derva, hema ber şemîkê dengê radîoya gund hate bihîstinê. Ew cîyê

xweda qerimî, ji ber ku, radîoya gundê me rojê du cara dest bi axavtina xwe dikir: Nîvro, yek jî berêvarê. Ew ser dengê radîoyî vê berbangê şikber bû. Ewî gote min:

– Lawo, tu vegere mal, ez herim binihêrim, Xwedê nekirî, vê berbangê çi qewimîye, wekî radîoyê dengê xwe daye serê xwe.

Bavê min bi mitalê kûrva hêdî-hêdî ber bi stûna radîoyê da gavan. Qe nîvsehetê nekişand ew vegeerî mal û bi dengekî bilind got:

– Tu ecêbê dunê binihêre! Wede dest bi şêr bûnê jî sib-sibe elametî dan. Vê berbangê jî ez gihîştinê ber stûna radîoyê bêjeweş bi dengekî şa, ser hev, ser hev digot, wekî li Bêrlînê derbarê radestîya leşkerê Almanîyayêyî tevgelî hatîye navandin. Hîtlêrê faşîst xwe kuştîye. Şer xilaz bûye.

Em gişk rabûn, bavo kete pêşîyê, me da pey wî û ber bi stûna radîoyê revin. Derew nîbe, hinekî şûnda biçûk mezinê gund, dora stûna radîoyê çît girtin. Dengê şabûna wana bawerbikî digihîşte erşê ezmîn. Desta sazbandên gundê me hetanî êvara dereng miqamên govendê, dilanê lêdan, dilan şên bi şên, fitil bi fitil hat, çû. Sibetirê dîsa ji berbangê binelîyên gund beravî dora stûna radîoyê bûn. Îro jî bêjeweş pey hev, pey hev digot, şer hatîye dawîyê, Almanîya bê qewil, bê gilî-gotin radestbûye. Ew 9-ê gulana sala 1945-a bû.

Wê rojê gellakan qurban dan. Yên ku, çawa dibên, dîkekî wan hebû, ew serjê dikirin, şayî didane derbaz kirinê.

Şukur şer xilaz bibû, jîyan roj bi roj rewş bi rewş dibû. Kurt bêjim, min pey dersxana 8-ra çû ezmûn dan û têxnîkûmêda hatime pejirandinê. Ew sê sal qe nizanim çawa hat, çawa çû, hatim bûme dersdarê dersxanên serete. Min him jî necaretî dikir.

Îdî min mekteba gundê me da ders dida şagirtên dersxana 2-a. Di nava wan saladan da gellek guhastin hatibûne kirinê. Nehîyêda mêvanxana dutayî, çend avayên jîyanê hatibûne ava kirinê. Ji almana sê kesan dunya xwe guhastibûn.

Merzelê gundê me fêza gund bû. Bintarêra çem dikîşya. Ser çem pireke pirr hên hebû. Ser pirêra derbazî alîyê rastê dibûyî, hinekî diçûyî merzel bû.

Ji almana yê ewlîn mirinê bi xwestina min, bi pêşnîyara bavê min, bi hîvîkirina almanên din, ew himberî merzelê gundê me, vî alîyê çem, alîyê çepê, hate defnkirinê. Ew cîkî rastî fire bû. Wê rojêda ew erd hate navkirinê merzelê “Almana”, merzelên “Wana”.

Çî hatîye bêjim. Hinek almanên din, yên ku, li navenda nehîyê dijîn, yên ku, gundên mayîn diman, berî mirinê vesîyet dikirin, dunya xwe guhastinê, bînin li merzelê gundê me, yên “Wana”-da binax bikin. Lema jî sal bi sal tirb li merzelê “Wana” zêde dibûn. Min jî xemxurîya wan gişkan dikişand.

Ez çûnê mektebê jî, hatinê jî rex merzelê “Wana”ra diçûm-dihatim. Min didît, heywan dikevîne wir, dicêrîn.

Carekê jî min nihêrî çêlekek sturîyê xwe bi kevirê serkêlka alman dixurîne. Rika min hat, ez çûme derê mala

xwedenê çêlekê, wekî careke din heywanên xwe bernedîne merzel. Ev hîvîkirina min zûtirekê li wan malên der-doran, li gund bela bû.

Hema wê demê hate hişê min, ez parezgehtîyê him li merzelê me, him li merzelê “Wana” bikim. Ev nêta min him xweşa bavê min, him jî xweşa almana hat. Rojekê, yeksemê çend hevalên xwera tevayî em çûne daristanê fêza gundê me û hinek çirpîyê darên merxê, bîyan û pel-strîan anî û dora merzel çikand. Min çendekî şûnda ji wan daran, ji yên mayîn çarmedor kişande dora merzel. Gundê meda apê Resûl baxvanekî bi nav-deng bû. Min ji wî hîvîkir, ew zû-zû dihate merzel û şêwir dida min, çawa bikim, wan daran hêşîn û mezin bikim. Wî bi xwe jî dest li daran digerland. Merzelê me, merzelê hên bû, bi pergala bû. Min destên xwe li kêmasîyên wê dere jî, digerland.

Wê rojêda xemxwirke mine din jî zêde bû. Bû sisîya:

– Dersdarî, necartî, yek jî parêzgehê merzel. Gundê meda çend Mûsa hebûn. Ser navê her yekî da paş gilîk jî zêde kiri bûn, wekî bizabin gilî derheqa kîjan Mûsayî daye. Minra digotin Mûsayê dersdar, Mûsayê necar, Mûsayê parêzgeh.

Ê, sal mîna teyrên koçer hatibûn û çibûn. Xwera jî êpêce qewmandin hanînbûn û biribûn. Dê-bavê min dunya xwe guhastibûn, berî mirina wan ez zewicîbûm. Naha jî qara malê û ya birê jî ketîbûne stûyê min. Ew çend sal bûn min danê sibê dersdarî, danê nivro necarî dikir, danê êvarê û rojên yek şeman ji nava merzellan dernediketim. Min

him li merzelê gundê me, him li merzele almana mêzekarî dikir. Mesele-metelokeye kal-bavadan dibêjin: “Hemû merzelên kêlsipî ne zîyaretîn, hemû kesên şaşiksipî ne serdarin”.

Bila bi pesin nîbe ez bibûme serdar-serok û mêzekarê herdu merzalan. Hatî-çûyî ser pergal û paqîşîya wana heyr-hejmeke diman. Carekê derbarê min û herdu merzeladan da karkarekî rojnama nehîyê gotareke bi navê “Mirovek-sê pêşê” dabû weşandin. Paşê hate gotinê, wekî ew gotar li Almanîyayê, bi zimanê wan ronahî dîtîye.

Carna dunyayêda, yanê jî quncik-hemêza wêda, bobelat, şipûkên xwezayê, yanê jî qewmandinên usa bi destên mirovan diqewimin, mirovatî ser wan zendegirtî dimînin. Ji wan yek jî ew bû, rêjîm-rêvebirineke ku, bi xwîna mîlyon-mîlyon mirovan hatibû damirazandinê, bi kaf-kûf, bi wêran, bi sero-bino hate hilweşandinê. Bi herfê mezin binîvîsim û bêjim-Ew Yekîya Rêspûblîkên Sovêtêye Sosîyalîstîyê bû. Bi wêva barekî duneyî xar bibûyî, rast bû û bêjimar qeyd, zincîrên dest-pîyên mirovan rizîya bû xulîya bin pîyan. Îdî ew çend salbûn ji wê rêvebirinê tiştek ne mabû. Min dîsa hersê pêşên bi navê xwera girêdayî didomandin. Sal ew sal bû, wekî him li hemû Rêspûblîkên Sovêtêye berê, him hemû aştîhizên gerdûnê amadebûn sersalîya 60 salîya altindarîya ser Şerê Hemdunyayê Duda bidine kivişê, çawa dibên, wê roja dîrokî, ya şa bîrbînin.

Dîsa roja yekşemê bû. Das destê min da bû, min çawa digotin li merzelê “Wana” da kaxtî dikir. Vê demê du

avtomaşin ber merzel sekînin. Ji wan avtomaşina hevt kes peya bûn. Min ji wan pênc kes nas kir. Çar kes karkarên nehîyêye qedekar bûn, yek rojnamevanê ku, derbarê min da gotar nivîsî bû. Lê du kes nasnekir.

Wana raste-rast berê xwe dane merzel, ber bi min hatin. Min jî dasa destê xwe wêda danî û ber bi wan çûm. Ez ji çarmedora merzel derketim, gavek, dudu ber bi wan avît û em gihîştine himberî hev. Wana hevra-hevra selam dan û destên xwe dirêjî min kirin. Min jî dest da wan. Ew du mirovên nenas dihatine kivşê ji welatên derekenin. Min yek ji wan şibande Karî. Serwêre çand û hûmanîtarîyê, yê nehîyê Hesên Mecîd, bi hizkirin milê min girt û got:

– Mûsayê dersdar, Mûsayê necar, Mûsayê parêzgeh, rûmetbilindo, ev du maqûl (ewî tilîya xwe, dirêjî herdu mirovên nenas kir) ji Almanîyayê hatine. Tirbên pismamên xwe digerin. Em zanin te 10 salîya xweda li almanên vanderara dostî kirîye, paşê jî li merzelê wan bûyî xweyî, te ew mîna bîrdarên dîrokî parastîye.

Welgervan ew gotin bi almanî wergerandinê şûnda, ew kesana yeko-yeko hatine rûyê min û gotin:

– Zef, zef spas!

Min jî bi almanî gote wana, wekî hûn serseran, serçavan hatine û ez jî spasîya xwe dime we.

Ewana gellekî dêmxweşbûn. Ez nêzîkî wî kesî bûm, yê ku, min şivandibû Karî. Min bi almanî gote wî:

– Almanek hebû navê wî Karî bû. Ez 10 salîya xweda wira bibûme nas. Paşê bûne dost, ew bû hoste-dersdarê min. Ez te dişêvînme wî rehmetlêbûyî.

Vê gotina minra ewî dest ustuyê minra bir û te hew dizanibû bîn lê hatîye çikandin, nîşkêva kire îskînî û hêsir barand.

Weşeke xurt derbaz bû, ewî got:

– Ez Karî kurapê hevin, kurê birakî ew, kurê birakî ezim. Ez xût bona wî hatime derketime vira.

Hinekî seqirîyê hingavt, paşê ewî destê min girt, kire nava lepê xwe û çend çirk derbaz bûnê şûnda got:

– Navê min Kohêne.

Nizam ewî dîsa çi dixwest bêje, min rûyê wî mêzekir, dihate xanê ew xitimîye, lê ez berbi merzel zivirim, berbirî wî bûm û bi almanî got:

– Maqûl Kohên, naha pey min warên tirbên mayîna tevayî, ez tirba apê xwe Karî nîşanî we bikim. Min wira apo digot.

Ewî qe tiştek ne got, her tenê nêzîkî min bû, destê xweva hêdika, çend cara, piştta min xist. Min derîkî bilindaya mêtîr nîvekê ber merzel xistibû. Dora merzel bi darên cuda-cuda dava hatibû çarmedorkirin. Nava daranda darên dirîyaye çikandî, lêlavkên wan alîyayî çarmedora dora merzel sext-sext, rewş bi rewş kiribû.

Min ewana birne ser her tirbekê. Wana her tirbek bi ecêb mêze dikirin. Herdu almana destên xwe didane ser serkêlkan, bin lêva çi digotin, her wana zanibûn. Gava em hatine ser tirba Karî kurapê wî jî, almanê din jî, bi destmala destê xwe, wêneyê ser kevire serkêlkê neqîşkirî paqîş kirin û ew mac kirin.

Çawa dibên, bîna wan hatinê ber wan Hans got:

– Mûsa, wekî her almanek bi kara teye bê himber bi-hêse, wê bêje, tu ronahîya çavê minî!

Kohên jî hat nikî min sekinî, paşê şanî da Hans jî hate bal me. Wana ez kirime nava xwe û wêne dane kişandin.

Kohên berê xweda min:

– Mûsa, – ez bal van kesa dibêjim, – tu îro da birê minî heta-hetêyî, biratîya min bipejirîne.

– Biratîya te, – min bersîva wîda, – sersera, serçavan.

Dest a mirovên hatî êpêcekî nav merzel gerîyan. Îdî wana her tirbeke almana zîyaret, mêzekiribû. Ewana beravî cîkî bûn wêne kişandin. Pey wêne kişandinêra Kohên berbirî beşterbûya bû:

– Hema naha ez hatime ser wê nêtê, wekî mirovên mîna Mûsa jîyanêda ser tilîya tê jimarê. Ez xwedanê milkekî giranim, bi rastî bêjim, minra bigotana karekî awa bê hêja bike, diqewime min ew nana bikira. Ezê Mûsayê birayê xwe bibime Almanîyayê, çi pêwîste ezê bikim, him jî bila gellek bi kar, zehmetê Mûsa bihesin. Him jî, wekî Mûsa bixweze, ez dikarim wî bi malbetêva li Almanîyê cîwar bikim.

Min li her yekî wan meze kir û got:

– Kohênê bira, wedê li vira, gişk ji çend almanê xerd-bend direvîn, ez deh salîya xweda diçim-dihatime bal apê Karî û yên mayîn, qe nedihate hişê min û hişê tu kesî, wedeyê bê, hinekê bîn bêjin, Mûsa were, em heqê zehmetê te bidin. Na, na!

Naha wekî ez wera herime Almanîyayê, bibime xwedanê hinek tiş-miştan, ew karê min kirî, wê li min heranbe.

Paşê min destê xwe dirêjî gundê me kir û axavtina xwe domand:

– Berî her tişî, biçûk û mezinê vî gundê me, wê pişta xwe bidine min, qerfê xwe bi min bikin, wê min ne gazî şayê xwe, ne şînê xwe bikin, ewê bicedînin ez ji gundê kal-bavên xwe dîrkevim. Apê Karî û almanên din ji rûyê ne-heqîya dewran xwe, dero-dero bûn, ez jî rabim bona malê dunê ji gundê kal-bavên xwe derkevim. Ew ne rêke raste.

Pey ve axaftina minra gişkan rûyê hev mêzekirin, kirtînî ber tu kesî neket. Çend deqîqa şûnda serwêrê çandê, yê nehîyê Hesên Mecîd hat rex min sekinî û got:

– Te her tişt rind anî serzaran.

Paşê ewî bi dengê bilind got:

– Diqewime hineke din jî dixwezî biaxivin.

Deng ji tu kesî derneket. Ez gavekê-duda pêşta hatim û bi rûkên got:

– Lê bizanibin eva çend salin xwestin û daxwezek dilê min dison. Bihêlin naha xwestina xwe wera bêjim. Piştî çareserîya xwestina min, ezê daxweza xwe bêjim.

Kohên bona van gilîyan şabû, hew-dizanibû ez qayîlbûm, wekî wanra herime Almanîyayê, lema jî bi dêmqêş bêjand:

– Xwestin û daxweza te serseran, serçavan, li welatê me çî bixwezî, emê cî bînin.

– Kohênê bira, welatê we dûre, xwestina min nêzîke. Ez dixwezîm deh textebendên bi palpişt bêne çêkirinê. Min wênexêzan wan textebendên palpişt jî kişandîye. Deqekê, duda sebirkin, ez herim wan wênexêza bînim nîşanî we bikim.

Çentekî destê min hebû, min timê ew xwera hildida. Ew ber derê merzel bû. Min çû ew anî û ew wênexêz derxist da destê xwe û axavtina xwe domand:

– Wan textebendan amadekin bîne merzel, piştî wê ezê him menîya çêkirina textebenda bêjim, him daxweza xwe qalkim. Wan textebanda li nehîya me dikarin bidine amedekirinê.

Kohên wê weşê destê xwe dirêjî min kir, kaxizê wênexêzan ji destê min girt û got:

– Ezê cîyê çêkirina wan textebenda ji bersîvdaran hîvîkim û bi xercê xwe wan deh textebenda nava çend rojên nêzîkda bidime amedekirinê. Lê Mûsayê delal, ez dilê xweda şabûm, min tirê tuyê bêjî ezê wera bême welatê we. Min berê xwe da Kohên:

– Kî zane diqewime rêya dirêj kurtbe, ez jî neyême welatê we, ewledên min bên. Îro ew pirs ne ewqasî ferze, ya ferz ewe warên em ji vî merzelî derbazî merzelê gundê me bin.

Gişkan hevra-hevra gotin:

– Erê, erê, ese em herin.

Min da pêşîya wan, em ji vî alî çêm derbazî wî alî bûn, sekînîn. Min fate da. Paşê em ji vê rêza tirban, derbazî yeke mayîn dibûn û em hatin gîhîştine rêza tirba dêbavê min sekinîm. Ewana rex hev hatibûne binaxkirinê. Berî min Hesên Mecîd destekî xwe danî ser serkêlka tirba bavê min, yek danî ser tirba dîya min û got:

– Mêvano, bizanibin eva tirba bavê Mûsaye, ev jî ya dîya wîye. Rehma Xwedê li wanbe, cîyê wan cinetîbe, wekî ewledêkî mina Mûsa anîne dunê.

Em merzel seranser gerîyan, tirbek ji yeke mayîn paqîş bû. Ev gişk hafîya karên Mûsayî giran dide kivşê.

Mûsa tu dema cudatî nekirîye nava vî merzelî û wî merzelî. Ji vir jî, ji wir jî gul-nûr, paqîşî dibare. Ez deyîndarim bêjim, Mûsayê camêr ev gişk bi hêza xwe, bi rezedilîya xwe kirîye.

Kohên jî dest bi axavtinê kir:

– Mûsa, te bi van kirinên xweye li vî merzelî, li wî merzelî heta-hetayê dê-bavê xwera peykel danîye, him jî bila ji quncikê dunê bên binihêrin mirovtayî cî qenderên şirînin.

Min razîbûna xwe da wana, vê gavê serwêrê, çandê yê nehîyê Hesên Mecîd got:

– Îdî derenge, mêvan birçîne, werên em herine xwerinxanê.

Min jî ser gotina wîda zêde kir:

– Ev pêşnîyar bi dilê mine. Kî ku ji dûr, nêzîk tê gundê me û neçe xwerinxana wêda xurek, kababan nexwe, wê heta-hetayê poşmanîyê bikişîne, li wir ezê we bi pirseke din bidime şakirinê.

Em jî nav merzel derketin û berbi xwerinxanê çûn. Ez ketime pêşîyê, mêvanên ji dûr-nêzîk dane pey min.

Xwarinxane êpêcekî fêza merzelan di nava didem, rewşa xwezayêda hatibû avakirinê. Dorhêla wê daranvan hatibû wergirtinê, piştî avayê xwerinxanê li zinaran asê dibû. Jorda avên kanîyên tev hev bûyî dikire xuşe-xuş, nikî xwerinxanêra dikişîya, xweşawaz dihate guhê te. Bîna kulillkên der-doran tevî xweşawaza avê dibi bû û her kes bi ruhê xwe geş û xweş dibû. Wedê mirov digiştê xwar-

inxanê, bîna xurekên cuda-cuda tevî vê hebûna xwezayê dibû û mirovên van derara nenas dihejirandin. Naha herdu mêvanê ji Almanîyayê ketibûne wê rewşê.

Dema em gihîştine ber şemîka xwerinxanê xweşmêrekî em pîşwaz kir, xêr hatina me anî serzaran:

– Keremkin, derbazî hundurbin.

Paşê kete pêşîya me û em anîne odeke cuda, herdu mêvana şûpênê (plaş) xwe derxistin derbendêda daliqandinê şûnda, gişk rûniştin. Lê çavên Kohên hey li derbendê bû. Min ev yek tê derxist û pirsî:

– Maqûl Kohên, biborîne, hûn usa bala xwe didine çi?

Ew hêdîka ji cîyê xwe rabû hat pêşberî derbendê sekinî û destê xwe danî ser wê, got:

– Evê derbendê wê deqîqê bala min kişande ser xwe, nizam çima?

Ez jî cîyê xwe rabûn hatim nîkî wî sekinîm û berê xwe da wî:

– Kohênê maqûl, bi rênîş û serkarîya Karîyê rehmêtlêbûyî min ew derbend çêkirîye û çawa xelat daye xwarinxanê.

– Lo birano, – Kohên bi dengekî ricav got, – hela ecêbên dunê binihêrin, berî şêr him mala me, him mala apê min, bavê Karîda derbenda awa hebû. Ewa apên min hinî Karî kiribû.

Pişî van gotina Kohên bi destmala desta hêsîrên çavên xwe paqîşkir û hate rûyê min. Vê gavê xizmetkareke bedew ya ku, ji bêjin-balê gul-nûr dibarî, hate hundur, selam da û destexan raxiste ber mêvana. Wê wêda du xort xizmetkarîya

me mêvana kir. Çawa dibên, destexan tijî dibû, vala dibû. Pey xwarina kibabaran Kohên berbirî min bû:

– Mamoste Mûsa, hemû xurekên we, cuda kibabên we, omanca we heta ez saxbim tema wan ji devê min wê neçe, lê ez nehêminim, te gilî da, wekî tuyê vira mizginîkê bidî me.

Ez vebîşîrîm û min got:

– Belê, belê usane. Mêvanên hêja, rind guh bidine min. Carna dinêda tiştên usa henin, ew ne bi hebûna dinêva têne kirinê, ne têne firotanê. Mamosteyê min Karî tu nebê, pey hatina gundê me, kere-ker bîranînên xwe dinivîse. Wedê ew nexweş bû ez hero diçûme bal wî. Ro-jekê ez û ew tenê bûn. Ewî sê tênuşk ji bin balgîyê serê xwe derxist da min û got:

– Mûsa can, gilî bide, tuyê cara dawîyê jî, gura mamosteyê xwe bikî.

Min herdu destên wî dane ser singê xwe û gote wî:

– Ez beqî keda van destê te hatime gihîştîme vê bilindayê. Bona ew ked lî min heram nebe, bi şîrê dîya xwe sond dixwim, her tenê mirîn tunebe, tu çi bêjî ezê jîyanêda mîyaserkim. Yek jî dixwezim tiştêkî din apê xwera bêjim, wekî tu daha hêmin, hêminbî. Jîyanêda mirovê henin, çawa dibên, ji ber dîwêr wê datir neçûye. Lê usa diqewime yekî din, yê ku, dilê wî qencîyava tijîye, destê wî kesê ber dîwêr rûniştî digire, radike û jîyanêda bi her alî dibe piştovane wî. Ew kesê ber dîwêr nava wedekî kurt û dirêjda dibe xwedanê nanê petî, dewlemend dibe, çavên wî lê hurpizî dibe, bîne pîyê xwe nabîne, dema, rastî piştovanê xwe hatinê selamê jî nade wî. Ew ji rêya heq,

rast derdikebe, dixalfe. Dibe heywan. Na, na! Firqîya wî û hinek heywana heye. Bavê min digot, carekê ez hespa me sîyar bûm û çûme gundekî çîyayî dûr. Paşata, berêvarê vegeyîyanê payîza dereng bû, rêda dûmaneke usa req-sexe rabû, der-dor kire nava tarî, tarîreşka xwe min rê şaş kir, xalîfîm. Min hesp kîjan alîda dajot nizam, cara diçûm rastî newala-gelya dihatim, çarna diçûm rastî zeran, zînanan dihatim. Nişkêva gotineke kalîkê min kete bira min:

– Sîyarî dûmanêda xalîfînê serê hespê berde ewê bi xwe te bîne derê malê. Min gema hespê destê xweda sist kir, wedekî şûnda min nihêrî ez li nava gundê me dame. Ez peya bûm, hatime herdu çavên hespê. Hesp jî heywane, le li derê malê xoyê xwerîye, av vexwarîye, dora malê tewlandine, cêrîyaye, lema jî, ji rê nexalîfîye:

Naha kê minra bêje, hinek meriv heywanîn, bê nan-xowêne, yanê hesp?

Pey van gotinên minra ewî awa nêtên xwe domandin:

– Wan têtênkada min bîranînên xwe nivîsîne, rojekê wan bibe bide baylozxana Almanîyayê, ya li Azerbaycanê, lê leznekebe kî zane diqewime tu bi xwe çuyî Almanîyayê, yanê jî kesek jî me bê dere vira. Min derbarê nav-nîşana xweda, mal-malbeta xweda bi firetî nivîsîye, tuyê bi hêsa herî derêyî ser xwestina min. Şukur tu almanî zanî, destnivîsara min ji hesa dixwînî!

Kela girî tijî qirika min bû, lê gilîyên xwe domand:

– Sê rojan şûnda ewî dunya xwe guhast. Kohên, mêvanê ezîz, îro ezê wê bîranînê bidime te. Navê bîranînê awaye: “Bila Mûsa hebin, şer tunebin”.

Gişk rabûne ser pîya û hevra-hevra wekîlandin:

– Bila Mûsa hebin, şer tunebin! Lenet li şeran û dewrên xirab!

Pey seqirîyêra Kohên bi dengekî lavayî pirsî:

– Mûsayê maqûl, ew bîranîn li kuye?

– Ew bîranîn min kirîye nava kincên bavê xweye şêr û mîna ronahîya çavan parastîye!

Pey peyva mine dawîyêra Hans mîna cîwanekî xwe avîte min. Ewî bi destên xwe piştta min nerm-nerm kuta û got:

– Maqûl Mûsa, her karekî te qedandî ne ku, bona mirovekî, duda, lê bona mirovan xemxurî, xemildarîke usane gotî dîrokêda bimîne û dewir-dewir bê gotinê.

Kohên û yên mayîn cîyê xweda te tirê qerisîne, lipitandin bi wan ne dibû.

Hans herdu destên xwe dirêjî mêvana kir:

– Gelfî birano, – got, – hûn çima sekinine, rabin em herne mala maqûl Mûsa û ecêba bi dorê bi çavên xwe bibînin.

Em ji xwerinxanê derketin û berbi mala me çûn. Dîsa ez ketime pêşîyê. Em ku, hatine hewşa me dayîka zaran-Baharê kincên şûştî ser şîrîtê radixist, ewê em ku, dîtin destên xwe bi pejgîra dalîqî paqîş kir û nizan bû pêşta bê, yanê here mal. Min bi zimanê dê, bi kurdî gote wê:

– Bahar, pêşta were ji Almanîyayê mêvanê me hatine.

Ew herdu mêvanê alman bi ecêb li wê mêze kirin...

Ewa bi şerm gavek-dudu ber bi me hat.

Bahar çav Kohên ketinê cîyê xweda sekinî. Min derz kir ewê Kohên şivande Karî, lema jî min gote wê:

– Navê vî maqûlî Kohênê, ew kurapê rehmetlêbûyî Karîye.

Ewê hêdîka got:

– Ewana bi xêr hatine.

Min ev gilî-gotin wergerand. Vê weşê kurê minî mezin jî wêda hat. Min, him dîya zaran, him ewledê xwe mêvanara kirine nas, got:

– Navê jina min Bahare, bahar bi almanî-Frûhlîngte; navê kurê min Karîye-karî bi almanî-Pilz(e).

Kohên bi şabûneke erd û esman got:

– Mûsayê bira, him weteya navê te, him ya xanima te, him ya kurapê min Karî jî kurdî welgerandinê bi almanî dibe şîrînaya devê mirovan.

– Belê usane, – min bersîva wî da, – lê cuda ser navê Karî du-sê gilîyan bêjim. Rojarojda navê Karî xweşa me gişkan hat. Yek jî gundîyên me bawer bikî gişk karîya hez dikin, him jî tem-lema devê min ew karîne.

– Dijware em xwe himberî te bigirin.

Hans ser nêta Kohênda zêde kir:

– Pirsê nijadîyê pirseke ferze, him jî van çîyanbanîyan, hêwa van dera dayîneke nebînyayî daye te. Ez ewê jî zanim Kurd û Çîyan hevra xuliqîne.

Em hev kenîyan û min gote Baharê:

– Here kincên min, yên leşkerîyê hema usa pêçayî bîne dayîne ser masayê.

Ewê wêda kinc anî danî ser masa derva. Gişkan vege-rî çavên hev mêzekirin. Ez pêşta çûm, min dest avîte buxçê kincan vekir, mêvana gişkan dora min girtin. Kohên û Hans xwe ser buxçêda mêl kirin. Min buxçe vekir, mê-

dala min ser kinca hate kivşê. Min dest avîtê hersê tînûskan, ji bin buxçe derxist, destê xweda xayîkir, paşê virda, wêda nihêrî û dirêjî Kohên kir û gote wî:

– Bicedîne evê bîranîne, vê dîrokê biweşîne. Wekî ew yek wera li hev neyê, van emaneta silsileta dahatîra xweyîkin.

Kohên her sê tînûsk ji deste min mina tiştêkî nedîtî girt, bi herdu desên xweva ew danîne ser sîngê xwe, qayîm-qayîm givaşt, te tirê hinekê wana ji destê wî birevînin. Peyra tînûsk hildan danî ser çavên xwe, bire ser lêvê xwe, ser hev maçkir. Hans jî hat çawa dibên, alîyê tînûskêye mayîn da darda bû, çavên xwe, dêmên xwe yeko-yeko li wan gerand û ber xwe da çî digot, çî ne digot her tenê Xwedayê wî zanîbû.

Roj dagerîya bû, berêvar bû. Serwêrê çanda nehîyê Hesên Mecîd berbirî me bû:

– Çî ku îro me dît, çî ku bihîst gişk ne ku hêjayî pesindayîna rojekêye, lê bi gorîya min, evê bi salan bêne gotinê.

Rabin em vegerine nehîyê. Emê çend rojan şûnda textebenda hildin bîn, kabine merem-daxweza Mûsayê birêz çî bi çînin?

Her meheke rojgarên salê li gundê me bi rengê xwe, bi rewşa xwe xweşin, ew zerin, sorin, sipînin, him jî bi bîn-bereket û dewlemendin. Lê min tirê meha gulanê sertaca hemû mehayê. Naha jî meha gulanêye. Eva çendeke çavên min li rêye. Do ji nehîyê minra bersîv şandin,

wekî îro wê textebenda bînin. Hema ez nava van mitala da bûn, dengê maşinan li min tesele bûn. Min ji nava merzel qameta xwe rast kir, rê nihêrî.

Min dît wêda maşineke barbir û çend avtomobîlên sîyarbûnê tîn. Ew hatin ber çarmedora mezêlê “Wan” sekinîn. Ji wan 15-20 mirov peya bûn û dora min çît girtin. Ji wana çend kes peywîrdar, karkarên çapemenîyê, re-wşenbîrên ji nehîyê, gund û pale bûn. Serwêrê çanda nehîyê Hesên Mecîd gavek-dudu pêşta avît, ji nava qelfên beşterbûya derket û berê xwe da hemûyan:

– Hevalno, kî zane xwe zane, kî nizane em bona çi li vir civîne, ezê kurt bêjim. Mûsayê dersdar, Mûsayê mêzekar, Mûsayê necar hê ji 10 salîya xwe da ew almanên ku, hatibûne vî gundî tevî wan têklîyê xwe çêkiribû. Paşê ew têklî dibe dostî, dibe xizmetkarîya him zindîyan, him ya tirbên vî merzelî.

Eva çendeke du alman hatine vira û tirbên qewm-pismamên xwe digerin. Ji wana yekî beqî Mûsayê rêzdar li vî merzelî rastî tirba kurapê xwe hatîye.

Em wê rojê jî hatibûne vira. Gellek pirs hatine zelal-kirinê, ser hinek girefîkan hatine vekirinê.

Mûsayê mêzekar hîvîkir, wekî li navenda nehîyê deh textebenda bidine çêkirinê, bîne merzel û ezê daxweza xweye salan beyan kim. Me birîyar kir, wan textebenda bi xercên xwe çêkin. Lê kurapê Karîyê rehmêtlêbûyî maqûl Kohênê ji Almanîyayê hatî nehîşt. Got kurapê min, li vî merzelîda hatîye defnkirinê, hinekî jî em zehmet bikişînin bila her tişt bi helalîbe.

Belê, bi xercê wî maqûlî textebend hatine çêkirinê û me îro ew anîne vira. Bila pale wan textebenda ji maşina barbir valakin, paşê emê tîvdîra xwe bidomînin.

Textebend hatine vala kirinê. Vê weşê Hesên Mecîd hat nikî min sekinî got:

– Mamoste Mûsa, naha keremke, çawa dibêjî em usa bikin.

Piştî van gilîyara karkarên têlêvîzîyayê kamêra tewrandin, yên radîoyê dîktafon girtine xwe û hatin nikî min sekinîn, gotarvanên rojnaman pêûs-teknûsk destada hîvîya axaftina min bûn. Ez nêzîkî karkaran bûm cî nîşankir, wekî textebenda çawa di nava herdu merzelada cî-war bikin. Vî karî êpêcekî kişand. Min der-dor jî da paqîşkirinê û hatim fêza gişkan sekinîm û dest bi xwezila xwe kir:

– Hevalno, mêvanên rêzdar, yên ji dûr û nêzîk hatî, Xwedê sebirê bide we, diqewime ez hinekî zêde biaxivim, pêşta lêborînê dixwezim. Her ku, min bi salanva xizmetkarîya van herdu merzalan kirinê, pîrsekê dilê min disot û ewê şax vedida, qiloç dida. Min xwera hey digot, xwezila rojeke usa minra li hev bê, ez ya dilê xwe beyam bikim. Him jî meseleke kal-bavan ne dihîşt hîvîya dilê min bihêle: “Sal bi sal, xwezil bi par”. Bila rind bê derzîkirinê vira pîrs ne derbarê malê dunêdaye. Sal hatin derbas bûn, rastî jî îro xwezil-daxweza min bi par bû, yanê ku, ewê çareserîya xwe dît. Çawa? Ezê destexana dilê xwe ber we vekin, hûn jî binihêrin ser wê çi hatîye dayînê û hêja wane bê himber çi bi çi daye?

Min çavên xwe li beşterbûya gerand, welgervan nava herdu mêvanên almanda bû û gotinên min radigîhande

wan. Ji gund jî, sedirê gund, qedenkar, katibê şewira gund, dîrêktorê dibistanê û êpêce mirovên din, him jî endamên malbeta min, qewm-lêzin li vir beşter bibûn. Her kesî çavên xwe kuta bû min û ker-lal sekinîbûn. Min awa dûmayîn da nêtên xwe:

– Bi gorîya min li rûbayê dunê ew mirov tune bê guneh, bê tawanbe. Mirov hene tên dibine beg, axa, mîr, milkedar, padşah, wezîr, kral, prêzîdênt, serekwezîr û yên din. Hinek ji wan aştîyê digerin, hinek şêr, dew-dozê, hinek cîyê sekinî, bona hebûnê xwîna mirovan dide rêtinê, şeran radike.

Dibên dunêda çi ku, hatiye xuliqandine gişk zo-cotin. Çend minaka bînime holê: Mêr û jin, nêr û mê, şev-roj, ro-hîv, zivistan-bahar û yên mayîne bê jimar. Evana tiştine usanin her yek me zane, lê dixwezim pirseke mayîne himberî vê dunyayê bikim, wekî ya heyîtiya dunya din bizanbin. Li gerdûnê mirov payê pirr dibên her tenê ev dunya heye, ew ronahîye, dunya din tarîye. Lê wekî ew dunîya din tune, çima dibêjin dunya din tarîye? Kesek nizanane, kesek ji wir nehatîye, wekî em ruhberê bi zar-ziman biaxivin, bihiş bizanibin rastî kuye? Kî zane diqewime yê gerdûn xuliqandî usa xuliqandîye, wekî bila mirov derbarê vê dunêda hinekî kê-m-zêde bizanbe, lê derheqa dunya din da qe tiştêkî nizanbe!

Ewê jî dibêjin, wekî meriv mirinê hinek diçine Cennetê, hinek diçine Cehennemê. Vê pirsêda jî mirov parevebûne ser bawermendan û nebawermendan. Kê rabe bide rastandin, peytandin ku, kî rast dibêje, kî derewa dike! Qe derew ewqas, bi sal-zeman, bi dewir bi dewir tê domandinê?

Ew wê jî tînine serzaran, wekî mirov bona emelên xwe, bona jîyanêda mîyaserkirina karê xwe hinek diçine Cennetê, hinek diçine Cehennemê. Dibên, yên ku diçine Cehennemê şev-roj beroşên qirê-qetîranêda dikine qirînî:

– Heylo, heylo, hewar, hey hewar ez şewitîm, ez peritîm, ez kelîyam, ez qelîyam, ez kizîyam! Lê bila her mirovek, kî dibe bila bibe, bizanbe ceheneme jî, cenete jî li vê dunê qezenc dike.

Min vira avek xwest. Xortekî wê deqîqê ji nava beşterbûya derket, berbi kanîya nava herdu merzela revî, şerbikê li wir têwarda, ew tijî kir anî da min. Min şerbik da destê xwe û got:

– Beşterbûyên bi rûmet, usa derzkin ez niskekî mirovayê me, dilê min dişewîte, lema jî dibêjim:

– Gidino, nehêlin ava dunyayê bê şêlûkirinê!

Paşê min av vexwar û dûmayîn da nêtên xwe:

– Ezê naha daxweza xweye salan, birina dilê xwe derevekim:

– Xwezila rojekê bi tevgelîya serkar û rêvebirên dewlet û hukümetên welatên gerdunê, yên bi hêz li nava van merzelada Qurultekê, Çivînekê, Konfransekê, Bilindcivînekê, yanê jî Rasthatineke bi heqî, bi rastî bona pirsên enekirina çarenûsa gelan, ya mirovayê bidine derbazkirinê. Diqewime yên ku, xwe rêvebirên gerdunê hesab dikin ser hişê xwe da bêt, wekî bizanbin wana tu ruhberê nexuliqandîye. Lê çima bi zordestîya xwe vî gelî, bi gelê din dide qirê. Bila nava ruhê wan zalimada ew rehim, ew fehm pêşta bê, wekî her tiştî tenê xwera nexwezim.

Welleh dîroka zaliman zû, yanê dereng bi xwînêva tê mewcandinê, giranîya wan jî dibe, weke kaşa kaya ber bê.

Pey van gilî-gotinara min xwe kerkir û da gava hatim ber textebenda sekinîm. Hemû kesî berê xwe da min. Min navê Kohên û Hansên kişand û ew gazî bal xwekirin. Min milê wan girt anî ser textebenda da rûniştandinê. Peyra milê heyšt kesên bi rûmet girt, anî bal wan da rûniştandinê. Derbazî pišta wan bûm û bere xwe da mirovên vê derê:

– Ez bi gorî, hûn jî warên alîyê minî rastê û çepê ser van maqûlwaran bisekinîn, bila wêneyên me bê kişandinê.

Karkarên têlêvîzorê, keç-xortan bi têlêfonên destan pey hev, wêneyê vê dîdeme kişandin. Min bi dengêkî şa û şidîyayî got:

– Hûn usa bizanibin, ev kesê ser textebenda rûniştine prêzîdent, serok, mîr, wezîrên dewletên mezinîn, yê ser pê serekwezîr, wezîrê karê derin û yê mayînin.

Pey vê dirindêzêra ew dest bi enekirina pirsarojê bikin. Ê xwezila şevêkê cîyê wan, nava herdu merzelada bê dayînê û ew hemû li vir, quntara vî çîyayî, nava hêwa paqışda, ber ava çemê ruhdâyîda razên, paldin. Ew kesana jî vir çûnê şûnda, wedekî dirêj ne merzel, ne mirin, ne ramanên dunyayê heyî, ne paldana wane li vira wê ji bîra wan neçe. Him rohên wan wê geşbe, him jî hukumdariya wane hişk wê nerm be!

Her tenê ew nava çiqas wedeyî da li merzelên gunde me maye, hêwa gundê me kişandîye, weke kîjan pîvandîne ruhê wî paqış bûye, wê ewqasî jî bi gewde-beden xwe hêmîn be!

Ji vir wêda min dengê xwe birî. Dest avîte berîya xwe destmala desta derxist, pê xwîdana enîya xwe paqîş kir, çavên xwe li der-doran gerand. Çirîkek-dudu derbaz bûn, min herdu destên xwe bilindî erşê ezmîn kir û kêlimîm:

– Şukur vê rojêra, min xwezilbûna xwe, xwestinên xweye salan beyam kir. Hûn sax, ez jî silamet!

Vê weşê rojnamevanek ji nava qelfê mirovan derket, destekî xwe bilindkir û bi dengê qube-qube got:

– Ez ji hemûya hîvî dikim, ji cîyê xwe nelivîn, ezê pisekê bidime Mûsa.

Bawer bikî hemû kesên li wir bi ecêb rûyê hev mêze-kirin û tu kesek ji cîyê xwe nelivîtî.

Ew rojnamevan hat pêşberî min sekinî, destên min kire nava herdu destên xwe û got:

– Lo, bilindarê weke van çîyan, ezê pirsekê bidime te!

– Keremke, – Min, – got.

– Mûsayê, xwedanê karê nedîtî, nebinîyayî, diqewime ji nava wan deh prêzîdêntên tu dibêjî, yek rabe, bêje:

– Ez ditirsim şev li vî merzelîda razêm, paldim? Tuyê çawa bersîva wî bidî?

Min serê xwe bilindkir pêşîyê li mirovên wir civîyayî nihêrî, paşê vegeerî ser milê xweyî rastê, êpêcekî çîya mêze kir û careke din berê xwe beşterbûyan:

– Birayê rojnamevan, gava te ew pirs da min tirê, janê laşê min hingavt, lê min ku, berê xwe da çîya, ew gişk helîyan, te hew dizanibû bûne rûn, hingivê taştîya min û ev nêtên jêrîn dapalyane nava ruh, hiş, sewdayê min, naha guh bidine min, ez wana qalkim, hûn jî bibêhên:

– Lê dema ew prêzîdênt ne ser tişteki, ne ber tişteki xwe menîya digire hukum dike, bi firindan, bi hêzên çekên nûhdem mirovên seqirî dide qirê, çima natirse? Paşê xwedêgiravî bona paşdemîya hetabîya gel, tewbûna welat, qure-qure bê jimar parêzkaran dora xwe, pey xwe dide rêzê, diçe cî-warê şêr, laşên mirovan, li cewa ku, têda xwîna bendan dikiş, mêze dike, çima natirse?

Vê gavê Kohên rabû, çû destê werger girt, hatin pêşberî gişkan sekinîn û got:

– Mûsayê bira, te çi anî serzaran xweş bi xweş bû, nêt, mitalên kûrbûn bûn, lê bi dîtîna min xwestineke te, xuzulbûneke te maye. Ewê jî ez bêjim. Ew jî ewe, wekî te çend salan bîranîna kurapê min, ya bi navê “Mûsa hebin, şer tune bin” parastîye. Te xwestîye ew bigihîje cîyê cî. Te wê rojê ew da min. Him min, him Hans ew xwend. Ew ne ku, tenê bîranîne, ew dîroka şêre, ew kevneşopîya gelê teye, ew bilindaya derbarê ewledê mîna te daye. Ezê ewê bidime weşandin. Bawerkin wê şûnda navê Mûsayê li dunê bê kişandinê.

Pey axavtina Kohênra min serê loda bîranînên xwe awa girt:

– Lo birano, lê xwîşkno, bîranîna min heta vira bû. Wê wêda çi wê bê gotinê, çi wê neyê gotinê, çi wê biqewime, çi wê neqewime, ewê Xwedê zane. Vira meseleke kal-bavan kete bîra min:

– “Rastî neyê dunyayê, dunê şên nabe”.

Mûsa.

20.12.2016 – 27.05.2017

Xwendevanên rêzdar!

Ez vê pirtûka xwe bi dilgeşî rewayî birazîyê xwe-Tosinê Ferman dikim!

Ne ku tenê bona wê yekê, wekî ew birazîyê mine; lê bona wê yekê ku, di nava nîyara mêrxasê romana “Xwezila” – Mûsa û Tosinê bê himber da mîna hevbûn heye!

Nîyara Mûsa ya efrandarîyê, ni-trandinêye, lê ya Tosin ya jîyana zindîye. Wekî bêjin hemû qenderên mirovan yên qenc di nava ruhê Tosinê Ferman da rorobarî ser hev bûne qe tu cewtîyê nakin. Nas-dostên wîye ku, di goveka aqara fireda henin, gişk dizanin Tosinê Ferman di hemû alîyada merd, comerd, xêrxaz û kirane-gewreye.

Li vira nizam kê dapalande hişê min binivîsim: “Dunyayêda du bilindayî henin: Yek bilindaya Xwedêye, destê tu kesî nagihîjê; yek jî bilindaya mirovaye, ew jî nabe qismetê her kesî” Ew bilindaya mirovan bûye qismetê Tosinê camêr, lema pêşîyên me gotine: – “Kesê hiş li sêrî, namîne piş dêrî”. Bila xwendevan rind bizanbe, wekî rastî jî di nava salên Şerê Wetenîyêyî Mezin da (1941-1945) gellek alman ji alîyê leşkerên Sovêtê da xerband ketibûn û ji wana destek, dudu anîbûne nehîyên Azerbaycanêye

cuda-cuda, usa jî ew li nehîya Xanlarê-Goygola naha hêwirandibûn.

Ji karmendîya Tosinê Ferman çiqilek jî destçêxana kevir-serkêlk çêkirinye. Gellek, ji dûr û nêzik dicedînin, wekî kevir-serkêlka bîrdarên ezîzên wan li destçêxana Tosinê Ferman da bê dabîrkin. Du sedemê vê yekêye heq henin. Yek comertîya Tosinê maqûle, yek jî her serkêlek bi dilekî, bi daxwezekê tê çêkirinê.

Pêwîste ewê jî bînine serzaran, wekî Tosinê Ferman xwedanê xwendina bilinde. Ewî Ûnîvêrsîtêta Pêdagojîyê ya beşa rîyazîyatê bi hêjayên bilindva xitim kirîye. Tosinê Ferman xwedanê mal, malbeteke sîyanete!

Ji sala 1989-î Tosinê Ferman sehetî li almanên nehîyê dikir, merzelên wan jî diparast. Almanê xerbendî li nehîya Xanlarê, yê dawîyê dunya xwe guhastine, bi serkarîya Tosinê Ferman ew him hate binaxkirinê, him jî serkêlka wî hate danînê!

Xwezila jîyanêda Mûsa-Tosin hebin, şer-dew tunebin.

Tosinê Ferman jîyanêda bûye piştovanê xwîşk-biran, qewm-pismaman, gellek koçberên zorê, yê Qewmandinê Qerebaxa Çîya, destên wan gîhandîye sêla nanê germ.

**Ahmedê Hepo,
Endamê Yektîya Nivîskarên Azerbaycanê**

Bûyer

*Kunbeza helbestvanê Azebaycanêyî dunêeyan
Nîzamî Gencevî*

Ermenî li ku bobelata xwe derz dikin?

Wedê salên Yektîya Sovêt ji Vaşingtonê mîlyonêrekî bi navê Con birîyar kir ku, havîna sala tê here li Azerbaycanê bigere. Wede hat gihîşt, ewî çi evraq pêwîstîbûn da çareserkirinê û rojêke havînê firindê sîyar bû, hate Moskvayê, ji wir jî hate Bakûyê. Berî hatina xwe li Vaşingtonê ermenîkî şewir da bû wî, wekî li Bakûyê gerîdok, welgervan wîra pêwîst bûnê bila rastî Armaîsê, ku li wir dijî bê, ewê wira çi pêwîstbe bike. Wî ermenî navnîşana mala Armaîs, him jî cîyê karkirina wî da mîlyonêr Con! Ewî qe dijwarî nekişand rastî Armaîs hat, ji ber ku, ew wezîrîya xwendinê ya Azerbaycanêda kar dikir. Dema rast hatina ewlîn Con jî Armaîs pirsî:

– Tu înglîsî ji ku hinbûyî.

– Ez ermenîyê Sûrîyayême. Malbeta me û hinek malên ermenîya gundekî kurdanda dima. Ez bi kurdî jî zanin. Min heta dersxana duda li wir bi înglîsî xwendîye, sala 1947-a em hatine Ermenîstana Sovêt. Serbuhurîya min dirêje, rojêke eze seranser derbarê xweda wera bêjim. Li vira jî Armaîs, şewir da Con wekî li Azerbaycanê cîyê lêbigerî, hêmin bibî, ew navbera Gencê Goygol, Maralgol,

bintara Çîyayê Kepezêye, yek jî Qerebaxa Çîya, bajarê Stêpanakêrtêye.

Mîlyonêr li Bakûyê jî dijwarî nekişand, evraq dane rastkirinê, wekî 15 rojan Armaîs wîra gerîdokê, him jî çawa wergerê zimanê rûsî, azerbaycanî û ermenîkî bike. Wî bibe navbera bajarê Gencê û Qerebaxa Çîya.

Pêşîyê ew hatine Gencê, çûne ser mexberê helbestvanê dunê eyan Bi wê kirina xwe Armaîs çav ser xwera dida derbazkirinê. Paşê hatine nehîya Xanlarê, li wir sê roja wan. Armaîs li Xanlarê ew ermenî nema Conra nekire nas, li malên wan negerand.

Sê rojan şûnda Armaîs ew bir derxiste Goygolê, Maralgolê. Con ser didema xwezaya van dera heyr-hejmekar ma û carekê, duda gote Armaîs:

– Min tu welatî dewlemendîya xwezayêye awa nedîtîye, ermenî jî, li vira ji Azerbaycanîya rind dijîn.

Armaîs jî wîra got:

– Ê, ev çîye, hela em herine Qerebaxa Çîya binihêre dunêda çi heye, çi tune?

Ewana roja caran ji Gencê derketin û berê xwe dane Qerebaxa Çîya. Rêda Con derbarê her gundekî, şûnwarekî, derheqa navendên nehîya pirs dida Armaîs, ewî jî, weke dilê xweyî xilt bersîva wî dida. Gava ewana hatin gihîştine bintara bajerekî, ji newalekê derketine wergerekî vî alî rê jî, wî alî rê jî darên bînxweş serî dabûne serê hev Con pirsî:

– Ev der kuye?

Armaîs bi kulzikî bersîvda:

– Eva Axdamê.

– Min navê Axdamê bihîstîye, vira dibên xwerekên tem-lem, him jî kibaba dipêjin. Wekî pêşîyê xwerînxane hebe em li wir bisekînin nîn buxun.

Armaîs tenê gilîk anî ser zimanê pijik:

– Na!

Avtoajoyê wan Azerbaycanî bû, ewî bi îngîlîs got:

– Armaîs, tu çima mêvîn dixapin, li pêşîyê kibabx-aneke nebînyayî heye, navê wê “Mala kibaba”ye. Ezê wir maşinê xweyîkim!

Con jî axavtina avtoajo şabû, lê Armaîs te hew dî-zanibû merê reş lêdaye. Him jî tirsîya, ewî nava çar rojada gellek qeletî kiribû.

Çend mêtra şûnda avtoajo li alîyê rastê, li bilindcîkî, ber “Mala kibaba” xayîkir. Avtoajo zû peya bû, derîyê avtoyê ser mêvîn vekir û wîra got:

– Biborîne bide pey min em dera hanê, dora wê pêşxwîne rûnên!

Con û Armaîs cîyê kîvşkirî rûniştin, lê avtoajo çû bal kibab petî, çî got, çî ne got, ew zane.

Wana li wir nan xwerîne şûnda, rêketin. Rêva Con berê xwe da Armaîs:

– Tu yanê van dera rind nasnakî, yanê jî nêta teye mayîn çibûye, nizanîm?

Armayîs bi kulzikî bersîvda:

– Min dixwest me bintara Stêpanakêrtê nan bûxwera.

Con careke din kêlimî:

– Ez gellek welata qesidime, min tu derê kibabên awa ne dîtîye, ne xwerîye. Azerbaycan welatekî hewaskar û dewlemende.

Wana rêya xwe domandin, nişkêva li fêza gundekî Con gote avtoajo, wekî maşinê xweyîke. Ew ji maşinê peya bûnê pirsî:

– Ez dinihêrim rêya hesin tê kişandinê, ew çi rêyê, serê van çîya?

Vê carê avtoajo bersîvda:

– Maqûl Con, ev rêya hesin wê heta Stêpanakêrtê bê kişandinê. Hindik maye kişandina rê rêyê xilazbe. Ev rê beqî katibê Kompartîya Azerbaycanêyî Yekemîn tê kişandinê.

– Hêyder Elîyêv, – Con got, – sîyasetekî kûr, him jî zehmetê giran hiz dike!

Wê wêda hetanî bajarê Stêpanakêrtê tu kesî gilîk ne anî serzaran.

Wedê hevrazê dawîyê derbaz bûn Con bi qestbende pirsî:

– Gelo, di, demên hênda navê vî bajarî çi bûye?

Armayîs xwe kerî avît, deng jê derneket. Con dîsa vegeerî ser avtoajo:

– Tê kivşê Armayîs naxweze bêje, tu keremke.

– Ber navê vî bajarî Xankendî bûye.

Awa bi awa, Con çend roja li wê navberîyê gerîya û bi bîranînên qenc, dîtînên nedît vegeerî Vaşîngtonê.

Sal hatin derbaz bûn, damirazandina Sovêtê ber derm-daxê bû, ermenîyên Ermenîstanê, yên Qerebaxa Çîya, yên ku, li aqara Azerbaycanêye cuda-cuda dijîn, ser têklîyên sala rabûn û beqî piştovanên xwe pirsra Qerebaxê derxistine holê.

Meremê me ne ewe, ser hemû kirinên ermenîyaye qilê bisekin, lê ewê bêjin, ermenîya 20 % axa Azerbaycanê dagirkirin û wana tirê îdî ewana Qerebax standine, tevî Ermenîstanê kirine. Lê sed car lê, wana nizan bû ewana serser ketine nava bobelatê. Wê bobelatê çawa minak jîyana rojên Armaîs, yên pey dagirkirina Qerebaxa Çîyara derxine holê.

Wê demê Armaîs bi şabûn rabû kar-xebata xwe hîşt, çû Qerebaxa Çîya-Xankendê. Çend salên pêşin du-sê ermenî, usa jî Armaîs, beravî cîkî bûnê, hevra digotinê emê nava du salada pîrr-pîrr pêşta herin, ewê bibine dewlemend.

Roj dibûne meh, meh dibûne sal rewşa Armaîs û usa jî ya bi hezarên din reş-heş dibû.

Armaîs nihêrî awa here ewê maleta xwe vira birçî-ti, nava sur-sermêda ji dest bide.

Şevkê, dema nava cîyê sarda kêlek-kêlek weldigerî, xwe-xwera got: “Ermenîyên me, him yên vira, him yên Ermenîstanê bin destava direvine welatên dereke. Ne dostê min li Vaşîngtonê-Con heye. Ya qenc ewe çawa dibe bila bibe, diravê rêya xweye vî serîda çareser bikim herime bal

dostê xwe. Wêda hatine jî ewê diravê rêya min bide. Bila ew alîkarîyê bide min, destê zarên xwe, nevîyê xwe bigirim herime çem wî”.

Ewî rojeke mîna seyê avî, çû Îrevanê, Moskvayê, ji wir jî firî Vaşîngtonê. Bi nemir, nejîyan hate derê Con. Con bi mirûz ew bire xanîyê xweyî kewnî berê û got:

– Armaîs, tu çawa û çima hatî derketî vira?

– Conê bira, – Armaîs di rewşa parsekada, – got, – ez mirime min ji erdê hilde, me ermenîya digot Qerebaxa Çîya cinnete, emê bibine dewlemendê dunyayê. Con bihêrs got:

– We ermenîya beqî Azerbaycanîya, beqî dewlemendîya Azerbaycanê ew pêştaçûyîna min dîtî, destanîbûn.

– Erê bira, rêda mesele-şîretekî gelê kurd kete bira min, destûrê bide wêya tera qalkim.

– Qalke, qalke, Armaîs.

– Lo bira, – Armaîs bi rûvîti, – dest bi bûyere kir. Go du dostê heve zargotîyê hebûn. Ew hatibûn gihîstbûne 70-80-ê salî yekî wana dunya xwe duguhêze. Yê din wedekî nayê serîkî zarên dostê xwe naxe.

Zivistanbûye. Li sûkê ew mêrik rastî kurê dostê xwe tê. Pey salam-kilavêra ew dipirse:

– Birazîya, ez zûva nehatime mal we.

Min dixwest bizanibûya pey mirina dostê minra, hûn ewledê wî pêşta çûne, yanê paşta?

– Na apo, – xort bersîvê dide, – pey mirina bavora, em êpêcekî pêşta çûne.

Mêrik şadibe û dibê:

– Şikir, naha berf êpêcekî lê kirîye, hema hinekî berf helîya ezê bêm serîkî wexim.

Ew dost hatinê mala xwe, şev xwe-xwera dibêje: “Ne dostê min mêrekî çê, êgin bû, ewî çima nehîştîye zarên wî pêşta herin. Welleh, sibê ezê rabim hespê xwe sîyarbim herime gunde dostê xwe û ji ewledê wî bi her alî hinbim, ka binê ewana çawa pêşta çûne”.

Sibê radibe, wê berf-qîyametêda tê dertê mala dostê xwe. Dêrî vedike dinihere her hevt ewledên dostên wî beravî ber bixêrîya wî serê xênî bûne. Wana dostê bavên xwe dîtîne, hevra-hevra berda radibin. Kurê mezin dibê:

– Apo, ser seran, ser çavan hatî! Çima çi bûye vê berfêda wê rêya dûr hatî?

Doste bavê wî got:

– Lawo, wê rojê ez sûkê rastî te hatinê, min pirsî pey mirina dostê minra hûn, pêşta çûne, paşta mane? Te got, em pêşta çûne, min go ca herim, mêzekim, ka binê ew çawa pêşta çûne.

Xort kêlimî:

– Go Apo, wedê dostê te, bavê me zindî bû, baharê, payizê di hemû alîya da tîvdîra zivistanê dikir. Alîyê êzinga da jî kareke mezin dikir. Ewqas êzing dida ser hev, te hew dizanibû qelaxa kermane. Ew mirinê şûnda em nikarin tişteki bikin. Dewsa êzinga em bixêrîyê qir-qirşkava

vêdixin. Dinihêrî bixerî wî serê xenîye bi qir-qirşkava mal germ nave, em gişk pêşta diçine ber bixerîye. Wedê bavoda me êzing têre-têr vêdixist û ji deste germê paşta dihatin ber dêrî rûdiniştin. Apo, pêştaçûyîna me mîna weke germa qir-qirşkaye”.

Armaîs ev buyer xilaz kirinê Con ji dil êpêcekî kenîya û got:

– Were bide stuyê xwe, wekî pêştaçûyîna weye bi sala beqî Azerbaycanê bûye.

– Belê, me xwera bela-qeza anîye. Ne gaza me, ne nefta me, ne nanê me heye.

– Armaîs, – min bihîstîye, – Con got, we ermenîya têr xwerinê, rewşa we qenc bûnê, hûn timê radibin dewa sazkirina “Ermenîstana mezin” dikim. Êrîşî axa cîrana, axa wan kesan ku, nanê wanva har bûne, ew jî heyfa xwe ji we hildanê, hûn qirbûnê, yê mayîn beravî merzel dibin, li wir heqî dikeve bîra we û hûn hevra dibên:

– Yên qirbûyî hema em bûne, em jî hatine qirê. Ermenî li merzel bobelata xwe derzdikin.

Con ev gilî-gotin, rabû çû. Kesek nizane Armaîs vejerî, Qerebaxa Çîya, yanê li soqaqên Vaşîngtonê parsektî kir.

25.09.2018

Xerîbo

*“Xerîbî ne tu çeke, çeke
Xerîbîyê bejina xwe meke”*

Bavo, xerîbo, belengazo! Dayê, xerîbê, dêranê!

Qewmo, lêzimo, pismamo, hevalo, hogiro, xerîbo,
bêpišto!

Xûşkê, lêlê dotê, bûkê, domamê, wêlîyê, zerîyê
xerîbê, la hêsirê! Qe hûn dizanin wateya xerîbîyê, nêta wê
çîye?

Dema destê te ji destê bav-birê, qewim-lêzim,
pismaman dibe, tu dibî xerîb. Ewê xem tune, ewê zîyan
tune, ewê tişt nabe. Çi bikî emir-jîyan bi hevraz-berjêre.
Diqewime xerîbê do, îro wê çekê ji xwe bişêlîne. Lê gava
tu ji Welet dibî, ji Welêt dertêyî dibî xerîbê xerîba.

Dibên hemû derdî dikarî bikişînî, lê derdê xerîbîyê
derdekî girane, ew nayê kişandinê. Ew derd, ew merez, ew
kul esse ji wede zûtir te dibe axa sar.

Bûyareke awa heye: – Rojekê xortekî ser xortanra ser
menîke biçûk ji hemûya diqete, diçe digihîje êleke dinê.

Wira dizewice, dibe xwedanê mal-hal, lê dinihêrin ew
xort roj bi roj mîna belgê binavê xweda zer dibe, rojekê jî
digihîje ber dergê mirinê. Li ber mirinê rûdan sipîyê êlê,
loxmanê derd-kulan ji wî dipirse:

– Xorto, dibên mirin heqe, kesek ji wê nerevîye,
kesek ji wê nefilitîyê. Eva çendî-çend salin ez loxmanîyê

dikim. Nexweşê ber destê min kê, ku dunya xwe guhustîye, qe na min kula wî tê derxistîye.

Hey-hay, min çiqasî cedand serederîyê ji nexweşîya te derxim, lê tiştek hasil nebû? Bila ew yek minra nebe sir. Menîya nexwaşîya xwe minra bêje. Ji ber ku, tu dû-dermanek li derdê te nebû melhem.

Xort awa dibêje:

– Navê derdê min, nexweşîya min, – xerîbîye.

– Çawa? – Loxmanê kal dipirse, eva çend sale tu hatî gihîştî vê êlê-obê, ne li vira bûbûyî xwedanê her tiştî.

– Erê usane, – xort bi posîde bersîva loxman dide, – lê filan rojê kurê filankesê minra aha got, min dengê xwe nekir, filan salê kurê filankesê tepek minda, deng ji min derneket. Ewana bi kulmeke min ne hêjane, lê min rind dizanibû, wekî ez dengê xwe bikim wê hevra-hevra bidana nava çavên min. Gellek cara ez êşandibûm. Paşê jî hema min hinekî dengê xwe kirinê, minra digotin:

– Lo, tu vî xerîbî, vî bêkesî binihêre: Rûto, çiyî te, kîyî te heye?

Di malda jî min hinekî dengê xwe kirinê, jinê minra digot:

– Lolo, xerîbo, tu çi dibêjî? Tu ji ku hatî?

Ez ji destê xerîbîyê keribîme, îdî derenge, dermanê dilê min mirine. Ezê bin axa sarda bêxem razêm. Birîna mine xerîbîyê wê derbe.

Lê vê demê dengekî mîna dengê avbeza gur guhê wîda kire xûşe-xûş: “Lo lawo, rind bizanbe derd, kul, keser, hesreta teye here giran tu mirinê şûnda wê destpêbibe. Zanî

çima? Dibên, çavên mirovan tenê ji xulîyê, axê, xakê têr dibe. Lêbelê, wekî ew xulî, ew ax, ew xak ya Welêtbe. Ew, ew xulîye gava tu dimirî, li ser tirbê, berî binaxkirinê, yek hildide kulme xulî davêje ser çavên te. Ya te ji wê derbaz bûye. Wê kulme axa Welatê xerîb bireşîne ser çavên te. Lema jî heta-hetayê ruhê teyê daha jî pirr bêşe, bê givşandinê, bê kizandinê. Ey kurdo, birao, bizanbe, mirov dunya xwe guhastinê jî, gotî li ser axa welatê xwe pale xwe bukute pale hev”.

Eva bûyerek-rûpêlekî jîyana xortekî bû, me bi dilêşî qal kir.

Lê, ya Xaliq, dema gel dibe xerîb, ew çîye? Ew mirine-na, ew şipûke – na, ew bobelate-na, Na! Lê ew çîye? Ew gelqire. Îro em hemû Kurdên Yektîya Sovêta berê, Kurdên-Hogirtîya Devletên Serbestî xerîbin.

Îro em kurd nava neh-deh rêspûblîkada, nava çend marzanda bela-bela bûne. Gelo, ev xerîbî kê mera anîye? Cara ewlîn me bi xwe.

Me tu dema dest nedaye destê hev, me tu gava negotîye werên em pey filankesê herin. Kîjan pêşîkarê me rabûye xelqê din ew hebandîye, wîra sîyanet-rûmet kirîye, gotîye ewî bi hişe, ewî zaneye, ewî jêhatîye, lê me qerfê xwe wî kirîye, me gotîye ew kîye, ez heme. A ji rûyê vê yekê em hêdî-hêdî helîyane, nava gelên mayînda me zarzimanê xwe unda kirîye, erf-edet hatîye bîrkininê, me navê xwe guhastîye... Wekî yek bêje ne usane, werên em bêne ser kirinê kirîya, ser qewmandina. Îro kesek rind nizane çima pareke kurdan ji Tirkîyê derbazî Ermenîstanê bûn?

Wekî pirsî, wê bêjin, rev bû, bez bû, tîbûn, birçîbûn bû. Ey birao, ey xûşkê, bi mîlyonava kurd çawa, tu jî usa? Ewana hatin bûne xerîbê xerîban. Paşê Ermenîstanê bi fend-fêlava sala 1937-a 50 hezar kurd da nefîkirinê. Wê şûnda sala 1947-a ferman derket ku, kî dixweze bila vegere cîyên xwe. Dîsa tu kesî, gura tu kesî nekir, hinek vegeîn, hinek man. Yên hatî çawa dibên ji herîyê derketin, ketine herîreşkê, ji ber ku Ermenîstanê sala 1948 bere bi hezaran azerbaycanî û kurdan da. Yekê jî bêjim. Pirsî Qerebaxa Çîyara girêdayî 20 hezar kurd bi zorê ji Ermenîstanê dane derxistinê, gelo, nedibû ew 20 hezar bi hevra biçûyana komelekê, yanê marzekê.

Dîsa tu kesî, gilîyê tu kesî nekir. Dîsa bûne xerîbê xerîban. Hinek hatine Azerbaycanê, hinek çûne Rûsîyay-Krasnodarê, hinekan berê xwe dane Qazaxstanê. Îro gellek ne haj zindîyên xwe hene, ne haj mirîyên xwe. Ya here xirab ewe carna civîn, yanê meclîsanda em rûdinên bi wî gelî, bi vî gelî qerfê xwe dikin. Hevalo, birao, xûşkê ya rind ewe bi xwe bikene. Birao, zanî ya me bûye çi? Go ewir tev-hev bûn, lêlêbû baran bibare, kestekê kêleka kêvir girîya. Kêvir pirsî:

– Tu çima digirî?

Go: – Baranê bibare wê te şilke.

Kevir kenîya. Belê, baranê lêkir, kestek nerm bû, bû herî, tev herîyê bû.

Bobelatekê jî bêjim. Kurd ku beravî cîkî dibin, kurdên vira-vira dipesine, yê wira-wira, yên dera hanê dera hanê.

Tu qey dibêjî hetavî li Welête, yên mayîn li ber tendûra hinekanin.

Hevalo, kingê tu li war-warkozê xwe, li ax-welatê xwe bûyî xweyî, wê demê çiqasî dipesinî bipesine.

Yek jî gel rind gotîye: “Çavên li derîyan, xwelî li serîyan”.

Rojnama “Dengê Kurd”

Bakû, sala 1996-a.

Hekayələr

Yaralı fincan

Neçə vaxt idi bəziləri kəndbəkənd, evbəev gəzib şaiyə yayırdılar kidi, ermənilər Laçına hücum edəcək, qaçıb canını qurtarmayanları xocalıların gününə salacaqlar. Kimi buna inanır, kimi isə inanmayıb deyirdi: Niyə, Allaha şükür, nə olub bizimkilərə? Əsgərlərlə kürək-kürəyə, əl-ələ verib, qoymarıq düşmənin ayağı torpağımıza dəyə. Niyə, biz Sultan bəyin törəmələri, övladları, nəvə-nəticələri deyilikmi? “Meyidimiz burada qalar, amma, biz all-güllü Laçınımızdan bir addım da yana atmarıq”.

Ey dünya! “Sən saydığını say, gör fələk nə sayır”. Bir neçə gündən sonra xəbər yayıldı ki, bəs filankəsin evi Laçından çıxdı, filan kəndən filankəs köçdü. Aman Allah! Elələrinin adları çəkilirdi ki, yatsaydında yuxuna da girməzdi, çünki onlar rayonun ən məşhur, ən adlı-sanlı adam-

ları idilər. Deməyəsən, bunların adları dünya malı, kişilikləri isə dəryalardan əsən küləklər kimi imiş. Elələri əvvəl ev-eşiklərini, sonra canlarını götürərək ata-baba yurdlarını, əzizlərinin məzarlarını, müqəddəs dağlarını qoyub aradan çıxdılar.

Bir neçə gündən sonra bizim kəndə də çaxnaşma düşdü. Kəndin bəzi dövlətli evlərinin gecə ikən hara köçürdüklərini heç kim bilmədi.

Bir gün isə... Lənətə gəlsin o günü! Əsgərlərin postu kəndimizin üst tərəfində idi. Səhnd tezdən haray qopdu. Bir an içərisində onsuz da səksəkəli olan kənd yuxudan oyandı. Kimisi həyəətə, kimisi yol üstünə, kimisi evlərin barısına çıxdı ki, görsün nə hadisə baş verir. Gördülər ki, əsgərlər əllərində silah, üzüaşağı elə qaçırılar, elə qışqırılar ki, gəl görəsən. Bu qaçışma çoxlarının, yəni özünə güvənənlərin ümidini qırdı, ruhdan saldı. Naəlaclıq bəlası insanları xofa saldı. Eyni zamanda boş yerə güllələri yağdıraraq, bağırdılar ki, qaçın ermənilər gəlir. Bundan sonra kəndə vəlvələ düşdü. Kəndin camaatı bir-birinə dəydi. Evlərə cumdular. Yüngül-ağır əllərinə düşəni götürdü.

Anam bir neçə qab-qacağı sandıqçasına yığıb məni çağırırdı:

– Ay oğul, gəl bu sandıqçanın ağızını bərkid. Mən gəldim ki, sandıqçanın ağızını iplə bərkidim, bu zaman gözüm bir fincana sataşdı. Əllərim boşalıb yanıma düşdü. Bir anlığa xəyal məni Turşsuyun üstünə apardı. Kəndimizin yuxarısında Turşsu bulağı var idi. Deyilənə görə, yetmiş yeddi dərddin dərmanı idi. Gəlib-gedənlər bu fincanla bulağın suyundan içər, bulağı tikənə rəhmət oxuyardılar. O fincana “Muraz fincanı” deyərdir. Misdən idi. Elə naxışlarla bəzədilmişdi ki, füsunkarlığına bəlkə tanrının özü də heyran qalmışdı.

Fincanın bir tərəfinə günəş və ay, o biri üzünə qaya üzərində duran əzəmətli qartal şəkli həkk olunmuşdu. Qartalın az qalırdı ki, bir qanadı günəşə o biri qanadı isə aya çatsın. Fincanı yuxarı qaldırıb diqqətlə tamaşa edəndə, adama elə gəlirdi ki, qartal bu saat cövlan edib, göylərə qalxacaq. Fincanın aşağısında kiçik bir ilgəkyləri vardı. Babamın babası doxsan doqquz halqadan ikisini də əlavə edərək zənciri ora keçirib fincanı dəmir paya ilə “Turş”su bulağının daşına pərçim eləmişdi. Kəndin ağsaqqal və ağbirçəkləri tez-tez gəlib bulağın üstündə oturur, bu fincanla su içər, zənciri isə təsbəh kimi çəkərdilər. Qayıdanda-gedəndə də sanki onların ruhu təzələnər dizlərinə taqət, gözlərinə nur gələrdi.

Gənclər onunla su içəndən sonra lovğalanardılar mən, “Muraz fincanı” ilə su içmişəm, ona görə belə qüvvətliyəm. Qızlar isə deyərdilər mən “Muraz fincanından” su içmişəm ona görə belə gözələm.

O anda, o da yadıma düşdü ki, bəzən payızda yaxın kəndlərdən ermənilər bizim tərəflərə gələr, kənd-kənd, ev-ev gəzər, gətirdikləri kartofu buğdaya, arpaya dəyişib, özlərinə güzəran görərdilər. Bir dəfə kartof satan erməninin yolu bizim evə düşmüşdü. O, su istədi. Nənəm bir çini kasada ona su verdi. Sonra o qabı ayrı qoydu və bizə tapşırırdı ki, əl vurmayaq. Bir azdan nənəm həmin qabı götürüb, bulağın başına apardı. Ora durdu, salavat çəkib axarladı və sonra gətirib qab-qacağın içinə qoydu.

Bəs indi?! Bəs indi mən babamın, nənəmin fincanını orada necə qoyum ki, düşmən gəlib ondan su içib, mündarlasın!

Başdan-ayağa od tutub yandım, heç bilmədim əlimdəki nədir, tulladım və və bayıra cumdum. Axı dedim ki, kəndimiz Turşsuyun aşağı ağsında idi. Kəndimizə təbiət bir gəlin kimi bəzək vurmuşdu. Kəndimizin bir ətəyi çayın sahilinədək uzanırdı, bir tərəfi meşəyədək gedib çıxırdı, bu biri tərəfi qayalıqlara çatırdı, bir tərəfi də aşağılara tərəf genişlənir, gəlib gedənə yol verirdi. Eh, nələr yox idi kəndimizdə... Kənarından axan çay, buz kimi sərin neçə-neçə bulaq, qoz, alma, armud ağacları. Yan yörədə bitən pəncərələr: baldırğan, qırxbuğum, əvəlik, kəklikotu, yarpız, nə sayım vallah onlar nə bir idi, nə iki. Onların növlərini saysam, yüzdən də o tərəfə keçər. Çarəsiz dərdlərin əlacı, dərmanı idi o bitkilər – eh qardaşlar, görün mən nə qoyub, nə axtarıram. Deyirlər, “Dəyirman daşları yoxa çıxıb, sən çax-çaxı axtarırsan”. Mən çölə atılıb kəndin yuxarisına tərəf qaçdım. Anam dalımca eşiyə çıxıb qışqırdı:

– Həso, bala, hara gedirsən?

30-33 illik ömrümdə birinci dəfə idi ki, anamın sualına cavab vermədim, heç dönüb geri də baxmadım. Mənim özümə də aydın olmayan bir hiss, bir daxili qüvvə məni irəliyə tələsdirirdi. Kənd ilə Turşsuyun arası xeyli yol idi. Bulağa necə çatdığımı bir Allah bilir.

Bulağın buz kimi suyundan üç fincan içdim, əyilib onun sağ-solundakı hamar daşları öpdüm. Bu dəmdə elə bil ki, gözlərimə işıq, dizlərimə taqət gəldi, sinədolusu

nəfəs alıb quşqonmaz qayalara tərəf boylandım, xain düşmən isə gülləni yağış kimi yağdırırdı. Qorxu hissi məndən uzaqlaşmışdı. Ürəyimə dammışdı ki, güllə mənə dəyməyəcək, çünki mən haqqın dərgahında idim, bir də ki, ilanın məsələsi. Əgər su içəndə ilan səni çalmırsa, deməli, Yarıdan qoymayacaq güllə mənə dəysin. Mən fincanı ürəyimin başına sıxaraq üzüaşağı kəndə tərəf qaçdım.

Güllə səsi ara vermirdi. Düşmən məni nişan almışdı. Güllələr gah ayağımın yanında, gah sağımdan, gah solumda yeri dəşik-dəşik edirdi. Mən yoldan çıxdım, özümü daşların, qayaların arasına vurdum. Kolların üstündən elə tullanırdım ki, elə bil qanadlarım var, uçacağam. Birdən sağ tərəfimdəki qayadan qopan daş fincana dəyərək onu əlimdən saldı. Mən yaralı fincanı yerdən qaldırarkən elə zənn etdimki, ürəyim də yaralanıbdır. Onun bir böyrü əyilmişdi. Yenə heç nəyə əhəmiyyət vermədən qeyri-iradi hara isə tələsirdim. Babamın yadigarı olan bu fincanı düşmən əlindən qurtarmağımla elə bil babamın ruhunu qurtarırdım. Bəlkə, elə buna görə də mənfur düşmənin gülləsi mənə dəymirdi. Qaçdığım yerdə, birdən-birə ayağımın altından iri bir qaya parçası yerindən tərpendi. O biri daşları, böyük və kiçik qaya parçalarını bir-birinə qatıb özü ilə bərabər dərəyə yuvarladı. Daş-daşa dəyəndə eləbil ki, onlardan qıgılıcı, od-alov qopurdu. Göy gurultusuna bənzər dəhşətli bir uğultu dərəni bürümüşdü.

Artıq düşmən güllələrinin səsi eşidilmirdi. Mən, o daş qayalarla birlikdə yuvarlanır, qaçırdım. Ancaq heç bir ağrı-acı hiss etmirdim. Daş qayalar çayın sahilində qərar

tutdular, mən isə o yerlərdən didərgin düşdüm. İndi mən, o daşlara, o qayalara həsəd aparıram. Kaş mən də bir daş olaydım, kəndimizin çayının sahilində qalaydım.

Yolda əlimə, üzümə, ayağıma dəyən yaraların hamısı yavaş-yavaş sağalıb. Lakin fincana və ürəyimə dəyən yaralar sağalmaq bilmir. Sağalması çayın yanında qərar tutmuş daşların yanına qayıtmağıma qaldı.

Qana-qan

Günorta idi. Nəvəm xəstələnmişdi. Həkimin yazdığı resept əlimdə küçəyə çıxdım. Elə bildim şəhəri tiyanda yetmiş yeddi ocaq daşının üstə qoyub qaynadırlar. Yer və səma sanki tövşüyürdü. Yaxşı ki, əczaxana evimizdən bir neçə yüz metr aralıda idi. Evimizlə əczaxananın arasında böyük bir körpü var idi. Ayaq aldım yola. Maşınla getsəydim uzun bir dövrə fırlanmalı idim. İsti o dəqiqə mənə kar elədi. Öz-özümə dedim: Əl-ayaq edim özümü körpüyə çatdırım. Onun kölgəsində bir az dincəlim, körpüdən o tərəfə yol qıسادı. Başaşağı, tələsik gəlib körpüyə çatdım. Körpü uzun və hündür idi. Üstü dəmir yolu idi, altından isə

maşınlar keçirdi, Yolun hər iki tərəfində körpü dayaqlarının dibində cərgə ilə kollar əkilmişdi. Başı körpünün tavanına toxunan kollar sarmaşığıla elə örtülmüşdü ki, sanki bir rəsm əsəri idi.

Körpünün gözəlliyini seyr edir, alnımın tərini silirdim. Çox isti olduğundan maşınlar da seyrək keçirdi. Birdən qulaqlarıma pişik miyol-

tusu gəldi. Baxdım ki, yolun o tayında qara, yekə bir pişik ağzında nəsə çeynəyir. Bir quş civiltisi də eşitdim. Pişiyin başı üzərində bir sərçə fırlanırdı. Bəzən də tükürpərdici səs çıxarırdı. Bu səsdə həm imdad, həm fəryad var idi.

Pişik ağzındakını uddu və tələsik yuxarı qalxıb qalın, sıx sarmaşıqları aralayıb, kolların arasında gözdən itdi. Bir neçə dəqiqədən sonra özünü atdı yerə. Ağzında bir şey, köpək kimi mırıldaıyrdı. Bu vaxt yenidən sərçənin səsi pərdə-pərdə ucaldı. Elə bilirdin ürəyi yaralanmış ana övladının cənazəsi başında ağı deyir.

Yolun bu tayından o biri tayına keçdim. Mən yolu keçən vaxt pişik öz ovunu yemiş və yenidən budaqların üstündən sıçrayaraq, cəld hərəkətlə körpünün tavanına qalxırdı. Pişik növbəti dəfə özünü yerə atanda onun ağzında sərçə balası gördüm. Pişik havada ikən sərçə balasını boğmuşdu. İndi başa düşdüm ki, yuxarıda körpünün tirləri arsında sərçə özünə yuva düzəldib, bala çıxardıb. Bir Allah bilirdi bu vaxta qədər pişik neçə sərçə balası yemişdi. Artıq pişiyin tox olduğu görünürdü. Ağzında ovu uda bilmirdi.

O, öz ovu ilə oynayır, şadlanır. Neçə sərçəcik yemişdi, indi isə qara bədxalı əməlinin rəqsinə başlamışdı. Hərdən sərçəciyin başını ağzından çıxarır, qabaq pəncələrinin arasına alıb sıxırdı. Sonra da sərçəciyin leşini başı üzərindən atır, cəld çevirib yenidən tuturdu. Bu vaxt ana sərçə fəryad edir, nalə çəkir, özünü didirdi.

Pişik ananın gözləri qarşısında onun övladlarını yemişdi. O tox və xürrəm idi. Ancaq yırtıcı nəfsi doymamışdı. Acgözlüklə sərçənin qanını içirdi...

Bu səhnə məni titrətdi. Yayın istisi gözümdə qışın qar-boranlı şaxtasına çevrildi. Dişlərim şaqıldamağa başladı. Bir an sonra başa düşdüm ki, əzələlərim və damarlarımdakı qanım donub. Elə bil məni yerə mismarlamışdılar, yerimdən tərpənə bilmirdim. Anlaşılmaz, ağır bir hissə məni bürümüşdü. İstəyirdim sərçəyə kömək edim, amma artıq pişik öz işini görmüşdü. Sərçənin min-bir əziyyətlə düzəltdiyi yaraşlıq, doğma yuvasını viran etmiş, balalarını yemişdi. Mənsə qanlı bir tamsanın müşahidəçisinə çevrilmişdim.

Ürək ağrısı ilə pişiyin etdiklərini seyr edirdim. Ancaq sərçənin döyüşkənliyi gözlərimin qarşısında bir vuruş meydanı yaratmışdı. O, körpünün bu başından o başına uçub gəlib körpünün tavanına toxunurdu, necə deyərlər xaraba qalmış yuvasına baş çəkir, övladlarını gözünün qabağına gətirirdi. Elə bilirdin Tanrıdan kömək diləyir. İstəyirdi pişiyə hücum etsin, hər dəfə də sərt, keçilməz maneəyə rast gəlirdi.

Onların gücü bərabər deyildi. Ancaq ürəyinə çalın-carpaz daq çəkilmiş ana, pişiyi boğmaq, məhv etmək iqtidarında idi.

Qan pişiyin gözlərini tutmuşdu. Dünya onun idi. Ona elə gəlirdi dünyanın eni və uzunluğu kolların dibindən sərçənin yuvasına qədərdir. Doyunca ət yemişdi. Məğlub-ədilməzə çevrilmişdi.

Əgər mən yerdən bir daş götürüb ona atsaydım, o mənim üstümə atırdı. Ona görə ki, öz xislətinə xas olan bütün əməlləri etmişdi: o qədər yuva dağıtmışdı, o qədər ət yemişdi ki, artıq ölməzliyə qovuşmuşdu. Ölüm heç onun yadına da düşmürdü. Pişik öz ovu ilə o qədər oynamışdı ki, artıq yorulmuşdu. İndi ovunu arxa pəncələrinin arasına salıb bir kəsəyin üstünə uzanmışdı. Nazlana-nazlana dili ilə gözlərini yuyur, hərdəndə tüklərinə sığal çəkirdi.

Bütün bu vaxt ərzində sərçə bir an da olsa dayanmırdı. Qanadlarını bir-birinə çırpır, pişiyin başı üzərində uçur, fəryad edirdi. Gözləri önündə balaları qanına qəltan edilmiş, yuvası viran olmuş ana ürəyi didilirdi, yanıb-yaxılırdı.

Ana yuxarıdan pişiyin üzərinə şığıyanda adama elə gəlirdi ki, bu dəqiqə onun canını alacaq, dimdiyi ilə bədəninə dəşik-dəşik edəcək. Ana yenidən çılgınlıqla pişiyin üstündən uçdu. Sonra bir neçə dəfə dövrə vurdu və bil-mədim nədənsə pişik quyuğunu qaldırıb yerə vurdu, bir qədər başını qaldırdı, yenidən uzandı. Bu vaxt ürəyimi didirdim...” ilahi, sən heç kimi yurdsuz-yuvasız, arxasız-köməksiz etmə. Öz böyüklüyünün xatirinə qoyma, bəzi quduzlar, qaniçənlər, acgöz nəfislərin ucbatından yuvalar dağılsın, balalar qətlə yetirilsin, anaları gözü yaşlı qoyunlar və sonra da qürrələnib bığlarını burub desinlər: bu yer və göy bizimdir”

Pişik öz məğlubolunmaz aləmində idi. İndi isə ovunu başı altına qoymuşdu, onu narahat edən heç bir şey yox idi.

Birdən sərçə tufan kimi pişiyin yanından keçdi və bu an tükürpərdici bir səs çıxardı, yerimdə dondum. Pişik uzandığı yerdən yuxarı atılıb yerə düşdü, yumaq kimi yumarlanaraq şose yoluna çıxdı. Bu vaxt sürətlə gedən avtomobil onun arxa ayaqlarının üstündən keçdi. Pişik yenidən yumarlanaraq körpünün altına xaraba qoyduğu yuvaya tərəf gəldi. Uzandığı yerdə miyoldamağa başladı. Gəlib onun başı üzərində dayandım. Onun bi gözü qanlı idi, budları ovxalanmışdı. Aşağı əyilib bir də baxdım. Əmin oldum ki, sərçə dimdiyi ilə pişiyin gözünün didəsini töküüb.

Pişik iki-üç dəfə ağzını açıb-yumdu, artıq onun qanlı yırtıcı dişləri üst-üstə gəlmədi. Mən dərin fikrə getmişdim... Qeyri ixtiyari atalar sözünü pıçıldaırdım: “Nahaq qan yerdə qalmaz”.

Qoz ağacı

Mən və Əsmərim gündə iki dəfə rastlaşırıdım. Səhər tezdən və axşam. Səhər tezdən o, səhəngi götürüb nazlı bir ədayla evimizin qabağından keçib gedirdi bulağa.

Bu vaxt mən də sabun, dəsmal götürüb əl-üz yumaq bəhanəsi ilə gedirdim bulağa. O, səhəngi doldurana qədər, həsrətli, sevgi dolu baxışlarla bir-birimizə baxıb, bir anlıq sevinirdik. Ah, mən istəyirdim bir anda bulaq quruya, qızgəlin gəlib baxalar su yoxdur, qayıdalar geri, bulağın üstə mən və o qalaq. Kim bilir bəlkə bu vaxt biz bir-birimizə doyunca baxacaqdım, mən deyəcəkdim:

– Əsmərim, mənim.

Cavab verəcəkdin:

Nədir, muradım, mən-nim?...

Mən və Əsmərim gündə iki dəfə rastlaşırıdım. Səhər tezdən və axşam. Axşam, əl-ayaq çəkilən vaxt Əsmərin xəstəxanasından, mən isə məktəbdən çıxırıdım və qoz ağacına qədər birlikdə addımlayırdım. Kəndimizdə qoz ağacı çox idi. Amma bizim və onların evinin yolunun

üstündə bitən qollu-budaqlı, uca qoz ağacı hamısından böyük idi. Bu ağaca çatıb yorğunluğumuzu almaq bəhanəsi ilə bir az dayanırdıq, bir-birimizə baxırdıq və hər ikimiz üçün ən unudulmaz, ən əziz anlar yaşayırdıq. Sonra o atası evinə tərəf dönürdü, mən isə öz yerimdə dayanırdım. Bir neçə addım gedəndən sonra o çevrilib mənə baxırdı və bundan sonra evimizə tərəf gedirdim.

Mən və Əsmərim gündə iki dəfə rastlaşırdıq. Səbh tezdən və axşam. Təkcə bazar günü axşam Əsmərimlə rastlaşmırdıq.

Əgər əlimdə ixtiyari olsaydı bazar gününü günlərin arasından çıxarırdım. Ona görə ki, həmin gün dərs yox idi. Ancaq o gün də evin qabağında dayanırdım və Əsmər qoz ağacına çatana qədər uzaqdan onun boy-buxununa tamaşa edirdim.

Mən xə Əsmərim gündə iki dəfə rastlaşırdıq. Səbh tezdən və axşam.

...Bir bazar günü axşam elə külək əsirdi ki, qonşu qonşunun evinə gedə bilmirdi. Ağır, qara buludlar kəndin üzərinə çökmüşdü. Sanki yerlə göy birləşmişdi... Ara-sıra göy guruldayır, ildırım çaxırdı.

Ürəyimə qorxu düşdü ki, indicə Əsmərim xəstəxanadan çıxacaq və yolda yağış onu isladacaq. Eybi yox-deyə fikirləşdim. İndi Əsmər qoz ağacına çatmış olar. Ağac onu yağışdan qoruyar.

Qəflətən ürəyimə bir xof düşdü və ağır bir hiss məni bürüdü. Birdən ildırım çaxdı, ağac şaqqıltısı və sevgilimin imdad çığırtısı qulaqlarımda cingildədi. Dəli kimi qoz

ağacına tərəf qaçdım. Parçalanmış ağac Əsmərimin üstünə düşmüşdü.

Uzun illər çox sevgililərin muradına şahidlik edən qoz ağacı mənim və Əsmərimin hicranına bais olmuşdu.

Ah, mən və Əsmərim gündə iki dəfə rastlaşırıdık:Sübh tezdən və axşam.

Ağ dövə

Taleyüklü illəri yaşayan hər kəs mütləq ömürdən keçənləri, uşaqlıq çağlarını yada salır, xatırlayır, dərin xəyal-lara dalır. Ən qəribəsi də budur ki, xəyala çevrilən acılışirinli, enişli-yoxuşlu o günləri yaşadıqca öz-özünə deyir-sən: “Heyif o günlərə, ötən çağlara, kaş yenidən uşaq olaydım...”

“Ömür Kitabının səhifələrini vərəqləyə-vərəqləyə gəlib çatdım bu günün ixtiyar çağına. Əlimdə çəlik gah sağ, gah da sol ayağım üstə ləngər vura-vura uşaqlıq illərimin həsrətilə uşaqlaşib içdən kövrəlirəm və baxmayaraq ki, uşaqlığım heç də xos keçməyib.

Dövri-zamanın haqsızlığı Stalin rejiminin qəddarlığında və erməni daşnak məkrində özünü daha çox biruzə

vermişdi. O qanlı-qadalı illərdə azərbaycanlı qardaşlarımıza qarşı kütləvi repressiyalar başlayanda bu fırtına biz Qərbi Azərbaycanda (indiki Ermənistan-da) yaşayan kürdlərdən də yan keçmədi. Uzaq Sibirə, Qazaxıstana və daha haralara sürgün olunduq. Doğrudur, uzun illər doğ-

ma ocağa həsrət qalsaq da, sonradan bizə verilən bəraət nəticəsində Azərbaycan Respublikasının müxtəlif bölgələrində məskunlaşmalı olduq. Zəhmətsevər insanlarımızın hərəsi bir işlə məşğul idi. Bir qismimiz də kolxozun fermasında işləyirdik. Kolxozun da vur-tut iki qoyun sürüsü, bir naxırı, at ilxısı və bir neçə dəvəsi var idi. İş zamanı arabir böyüklərin öz aralarında etdikləri söhbət diqqətimi çəkirdi:

“– İndiyədək heç dəvə saxlamamışıq. Bu dəvələr başımıza bəla olmasa yaxşıdı.

– Allah evini tiksin, dəvə ki, mülayim heyvandır?!

– Bəs “dəvə kini”nə nə deyirsən?

– Dəvəyə qarşı haqsızlıq eləməsən, o da kinli olmaz.

Dəvə ağır heyvan olmasına baxmayaraq deyirlər yumurtanın üstünə çıxıb yumurta qırılmayıb.

“Belə söhbətlərə çox maraqla qulaq asan vaxtlarda heç ağılma da gəlməzdi ki, tezliklə mən də dəvələrin qayğıkeşinə çevriləcəyəm.

Ferma kənddən bir neçə kilometr uzaqda yerləşirdi. Yuxarı tərəfi boz təpələrlə sıralanan fermanın aşağı hissəsindəki düzənlik çöl-biyaban idi. Heyvanların örüş yeri və zəmilər bu düzənlikdə yerləşirdi. Bu yerlərdə arpa, təpələrin ətəyində isə bostan bitkiləri yetişdirilirdi. Dəmyə şəraitində yetişdirilən qarpız-yemişin şirin dadı uzun müddət damağımızdan getmirdi. Fermada uşaqdan böyüyədək – kimi çoban, kimi naxırçı, kimi də ilxıçı idi. Qadınlar isə sağıcılıqla məşğul olurdu. Həmin vaxtlar mən 9-10 yaşında idim. Əlimə bir qərməsov çubuğu vermişdilər. Və mən

dəvələrə qulluq edirdim. Yaxşı yadımdadır, fermanın on dəvəsi və onların da iki-üç köşəyi vardı. Mənim başlıca vəzifəm ondan ibarətiydi ki, dəvələrin zəmilərə girməsinin qarşısını alım və axşam düşən kimi onları arxaca (yataq yerinə) gətirim. Dəvələrin arasında ən böyük və tükü qar kimi ağappaq olan biri də vardı, ona "Ağ dəvə" deyildilər. Bundan başqa, o biri dəvələr gecə səhərədək sicimlə bağlanırdı. Ağ dəvə yerə yatanda uzaqdan baxana elə gəlirdi ki, bir sürü qoyun yatışıb. İlk vaxtlar bu dəvə yerindən qalxıb yeriməyə başlayanda məni xof basırdı, sanki dağ silkələnirdi. Ağ dəvənin qəribə özəllikləri çox idi. O, axşamlar boynuna ip salınmasını heç xoşlamazdı. Səhərlər isə başqa dəvələri açıb ölüşə yola salanda Ağ dəvə onlarla qaynayıb-qarışmadan otlayırdı. Hər axşam iki-iki, üç-üç otlayan dəvələri bir yerə toplayıb arxaca gətirəndə Ağ dəvə nə qədər uzaqda olsa da arxamızca düşürdü. Bu dəvənin özünə məxsusluğu məni elə cəlb etmişdi ki, ondan əl çəkmək belə istəmirdim. Axşamlar ondan ayrılanda gözlərinə baxıb üzünə sığal çəkir, əzizləyir, "sabah görüşərik" deyirdim. O isə öz növbəsində məni iyləyir və əllərimi yalayırdı. Ağ dəvə ilə beləcə dostluğum davam edirdi. Və günlər ötdükcə biz bir-birimizə daha çox öyrəşirdik. Əlimə keçən hər şeyi qarpız və qovun qabıqlarını, köhnəlmiş çörəyi xəlvətcə ona yedizdirirdim. Bir gün üzünü sıgallayanda qəflətən özüm də fikirləşmədən dəvəyə "yıxıl" dedim. Həmin andaca o yerə yatdı. Mən də sevincək tez onu mindim. O əyağa qalxanda həm qorxdum, həm də lovğa-lovğa ətrafa baxdım bilim ki, mənim dəvəyə mindiyimi görəndə

mu? Heç demə anam rəhmətlik evin qabağında dayanıb uzaqdan bizə tamaşa edirmiş. Ağ dəvə yeriməyə başlayanda anam qışqırdı: "Rizqan, oğlum, ehtiyatlı ol, yıxılırsan!" Anam bizə tərəf qaçanda dəvə də ona sarı yeriməyə başladı. Onlar qarşı-qarşıya çatanda Ağ dəvə ehməlcə yerə yattı. Anam tez mənə qucaqlayıb yalvarıcı səslə dəvəyə dedi: "Ay Ağ dəvə, bu yaşa gəlib çatanadək, zalım fəlak mənə çox sınaqdan çıxarıb, iki övlad dağı sinəmə çəkib: biri acından, digəri də susuzluqdan ölüb. Ay Ağ dəvə, sən də insanlar tərəfindən həmişə yüklənirsən. Bəzən insafsızlar səni daha ağır yükləyir. Ona görə də bu gündən səni yüklənməyə qoymayacağam". Həmin hadisədən sonra Ağ dəvə fermada hər kəsin sevimlisinə çevrilmişdi...

İsti yay günlərindən biri idi. Bir də gördük ki, fermaya bir maşın gəldi. Sürücüdən başqa maşından daha üç nəfər də düşdü. Dedilər ki, biri kənd sovetinin sədri, digəri məktəb direktoru, üçüncüsü isə rayon mərkəzindən gəlmiş yüksək vəzifəli şəxsdir. Onlar bütün ferma işçilərini bir yerə toplayıb bildirdilər ki, Sovet hökumətinin qərarı ilə hər bir uşaq məktəbə getməlidir, uşaqlarını məktəbə qoymayan valideynlər cəzalanacaq. Məlum oldu ki, fermada məktəb yaşlı üç-dörd uşaq var.

Valideynlərə dönə-dönə tapşırıdılar ki, sentyabrın 1-də uşaqlarını məktəbə göndərsinlər. İllər gəlib ötəcək, mən oxuyub Sovet hökumətinin quruculuq işlərinin iştirakçısı olacağam və milyonlar kimi başa düşəcəyəm ki, bir tərəfdən Sovetlər qayğıkeşdir, digər tərəfdən isə bir neçə mal-qarası olanı "kulak" adlandıraraq həbsə salır, ya da sür-

gün edir bizim ailələr kimi. Sovet İttifaqı ikitərəfli yükün sahibi idi. Bu yükün bir tayı gizli işlər və özünütərif, digər tayı isə yalan-palan, dedi-qodu ilə dolu idi. Ona görə də yetmiş ildən sonra bu dövlətin sütunları laxladı və o, birdən çökdü...

Bəli, sentyabrın 1-i gəlib çatdı. Biz dörd uşaq böyük qardaşımın müşayəti ilə səhər tezdən kənd məktəbinə üz tutduq. Məktəb fermadan üç-dörd kilometr aralıda yerləşirdi. Başqa uşaqları deyə bilmərəm, mənəm sevincim yerə-görə sığmırdı, uçmağa qol-qanadım yox idi, qanad açıb uşmaq istəyirdim. Məktəbin ağ, təmiz divarları, həyətdəki səliqə-səhman, rəngbərəng çiçəklər, yamyaşıl ağaclar, dəstə-dəstə məktəbə gələn uşaqlar və sair mənə elə sehrləmişdi ki, az qalırdı qışqırıb deyim: “– Mən artıq buradan heç yana getmək istəmirəm!..”

Böyük qardaşım bizi məktəbin direktoruna tapşıraraq getdi. Mənəm üçün məktəbdəki günlərim biri-birindən xoş keçirdi, baxmayaraq ki, oraya gedib-gəlmək uzaq və əziyyətli idi. Digər uşaqlar gündə bir bəhanə ilə tez-tez dərslərdən qaçırdı, mən isə hər gün böyük sevinclə, yeni həvəslə dərslə tələsirdim. Dərslərdən sonrakı vaxtlarda yenə də dəvələrə qulluq edirdim. Məktəb yolu dəvə arxasının yanından keçirdi. Digər dəvələr arxadan xeyli aralıda, Ağ dəvə isə məktəb yolunun kənarında otlayırdı. Biz yaxınlaşanda, o başını qaldıraraq mənə baxırdı. Bir çox uşaqlar Ağ dəvənin baxışına etinasızlıq edib yan keçəndə mən hər dəfə dayanıb onun başını sığallayırdım...

Payızın son günləri idi. Yağışlı, çiskinli, küləkli, tədricən soyuyan havada məktəbin palçıqlı yolu ilə gediş-gəliş çətinləşmişdi. Həmin vaxtlar fermadan təkcə mən məktəbə gedirdim. Digər uşaqların valideynləri müxtəlif bəhanələrlə övladlarını məktəbdən yayındırırdılar. Mən tək qalmışdım. Hər gün tezdən anam məni yuxudan oyadır, çantama bir təndir çörəyi qoyur, əlimə də bir dürmək verərək məktəbə yola salırdı. Əlimdəki dürməyi yeyə-yeyə yollanırdım məktəbə. Yol uzun, vaxt isə qısa olduğundan gecikməyim deyə tələsə-tələsə gedirdim.

Bir gün gecikmişdim. Əlimdə dürmək Ağ dəvəyə yaxınlaşanda o, ağzını marçıldadıb mənə yaxınlaşdı, çantami iylədi. Mən üzümü ona tutaraq: “– Ay Ağ dəvə, yoxsa çörəyin iyi burnuna dəyib, hə?” – deyə mehribanlıqla soruşdum. Dəvə də gözəl baxışları ilə uzun kipriklərini tərptədi. Sonra çantamdakı qalın təndir çörəyini çıxarıb yarıya böldm, bir parçasını dəvəyə uzatdım. O, əvvəlcə çörəyi iylədi, sonra isə onu dişi ilə parçalayaraq yeməyə başladı. Yeyib qurtaranda başını yuxarı qaldırıb mənə bir də baxdı. Elə bil dəvə baxışları ilə deyirdi: “– Böyük Allahın bu gününə şükür!” “Təşəkkür” əvəzinə burnu ilə mənə toxunan dəvə, başını aşağı salıb yanımdan uzaqlaşdı. Mən həmin gündən sonra hər dəfə dəvəyə yaxınlaşanda o, başını qaldırıb gözlərini gözümə dikirdi.

Mən də öz növbəmdə hər dəfə ona yaxınlaşıb üzgözünü tumarlayır və çantamdakı təndir çörəyinin yarısını ona verirdim. Ağ dəvə əlimdən aldığı çörəyi elə şirin-sirin

yeyirdi ki, dərəcə geciksəm də belə dayanıb ona heyranlıqla tamaşa etməkdən zövq alır və zümzümə ilə ona deyirdim:

“Ay qaragöz Ağ dəvə,
Gəl məni apar evə,
Sənə pay çörək verim,
Oxşayım sevə-sevə”.

Bir gün yenə anam adəti üzrə məni tezdən oyadıb dedi:

– Ay oğul, tez elə əynini geyin, yuyun, axşam bişirdiyim südlü aştan bir az qalıb, qızdırmışam, onu da ye, bu üç manatı da verirəm, məktəbdə “katlet” alıb yeyərsən, di tez ol, yola hazırlas!

Südlü aşı yeyən kimi məktəbə tərəf yollandım və Ağ dəvəyə çatıb çantadan təndir çörəyini çıxardım. Yenə bir parçasını ona yedirdim. Birdən yadıma düşdü ki, anamin verdiyi üç manata məktəbdə “katlet” alıb yeyəcəyəm. Ona görə də çörəyin qalan hissəsini də dəvəyə uzatdım. O, başını qaldırıb gözütox adamlar kimi üzümə diqqətlə baxdı, arxaya çevrilib getdi.

Səhəri gün yenə dəvəyə yaxınlaşdım, çörəyi parçalayıb yedirdim ona. İkinci parçanı dəvəyə uzadanda heç üzümə baxmadan mənə arxa çevirib tez aralandı. Beləcə hər dəfə o öz payını şirin-şirin yeyir, qalan paya isə göz dikmirdi. Bir gün Ağ dəvəni ikinci payı da yeməyə məcbur etmək istədim. Çörəyi güclə onun ağızına dürtdüm. Heyvan hirsənərək yerə tükürüb getdi. O gündən mən bir

daha öz payımı ona vermədim. Bu hadisə yadıma bir el məsəlini saldı: “– Qoy insanın tikəsi yarımçıq, namusu isə bütöv olsun”.

Bəli, o vaxtlardan çox illər keçib, çox sular axıb, lakin Ağ dəvə ilə bağlı xatirələr heç yadımdan çıxmır ki, çıxmır. O xatirələr bir-birindən daha maraqlı və nümunəvidir. Xüsusilə də öz nəfsi naminə uzun illərin dostluğunu ayaqlar altına atan, . duz-çörəyi unudan, xeyrə yaramayan, başqasının hesabına məqsədinə çatan, meydana atılıb “mə-nəm-mənəm” deyən bəzi adamlar üçün bəhs edəcəyim bu hadisələr bir növ öyrəkdir. Və ya ki, dünya malına göz dikərək hər cür cinayətə əl atan, təmiz vicdanlı insanları şər-böhtanla ləkələyən, xalqları, kütlələri bir-birinə qarşı qoyanlara Ağ dəvə nümunə ola bilər. Bəlkə onlar öz çirkin əməllərindən xəcalət çəkib nəticə çıxarsınlar...

Ağ dəvə ilə bağlı digər əhvalatı da unuda bilmirəm.

Üçüncü sinifdə oxuyurdum. Bu üç ildə heç nə dəyişməmişdi, təkcə məktəbə getdiyim yolda bir qədər fərq yaranmışdı. Yenə hər səhər anam məni tezdən oyadır, əlimə dürmək verir, çantama təndir çörəyi qoyur, mən də məktəbə tələsir, yolüstü Ağ dəvəyə çörəyin bir parçasını yedizdirirdim. Məktəbə getdiyim cığır geniş şum yerinin ortasından keçirdi. Öncə qeyd etdiyim kimi, kolxozumuz buğda, arpa və sair taxıl bitkiləri yetişdirirdi. Payızda taxıl biçildikdən sonra samanı yığıb taya düzəldirdilər. Tayalardan biri məni məktəbə aparən cığırın kənarında idi...

Artıq qış gəlmişdi, havalar yaman sərt keçirdi. Qarıyağış yolda gediş-gəlişi çətinləşdirmişdi yeriyəndə qara-

yapışqanlı palçıq hərdən dizimə çıxırdı. Bəzən mənə ele gəlirdi ki, bu palçıq yox, qətrandır, saqqız kimi ayaqlarıma yapışib.

Bir gün acizliyimdən az qala həyatımı itirəcəkdim. Belə ki, dərstdən sonra usaqlar məktəbin meydançasında voleybol oynamağa getdilər. Mən də onlara qoşuldum. Bir anlığa unutmuşdum ki, mən evləri məktəbin yanında olan bəxtəvər uşaqlardan deyiləm. Qışda hava tez qaralır, fermaya qədər uzun yolu piyada qayıtmalıyam. Bilmirəm, nə qədərsə oynamışdım. Onda ayıldım ki, hava qaralıb və xeyli soyuqdur. Yola düşəndə yağış-külək də güclənmişdi və arabir məni sinəmdən geriyə itələyirdi. Hiss etdim ki, üşüyürəm. Soyuq üzümü ülgüc kimi kəsirdi. Əlimi üzümə çəkdim, qar dənəcikləri qaşıma-kipriklərimə yapışmışdı. Atamdan eşitmişdim ki, çovğuna düşən adam bir yerdə dayanıb-dursa yağan qarda dona bilər. Ona görə də ayaqlarıma güc verib iti addımlarla irəliləməyə başladım. Yolun kənarındakı ot tayasına catar-catmaz qulağıma vəhşi heyvanların ulaşma səsi dəydi, birdən məni xof basdı. Bu yerlərdə tülkü, çaqqal tez-tez görünürdü. Ulaşma səsinin hansı heyvana aid olduğunu bilmədim. Yoluma davam edib tayaya yaxınlaşdım. Burada yolum yarı olurdu. Bayaqqı səslər kəsilməmişdi, yalnız küləyin uğultusunu eşidirdim. Gözə heç kəs dəymirdi, qorxu məni yaman bürümüşdü. Arxamı tayaya söykəyib çan-tamı yerə qoydum ki, nəfəsimi dərim və donmuş üz-gözümü, qulaqlarımı ovuşdurum. Elə bu andaca qəfildən qarşıma bir neçə canavar çıxdı. Onlar ulaşaraq məni elə qorxutdular ki, tir-tir əsməyə

başladım. Bircə dəfə “ay ana!” – deyə qışqıra bildim. Dilim tutuldu, qulaqlarım batdı, gözlərim qaraldı, az qaldı huşumu itirim. Canavarların dişlərinin şaqqıltısını sanki başıma ağır toxmaq dəymiş kimi hiss etdim. Onların gözləri par-par yanırıdı. Mən cantamı ikiəlli sinəmə sıxdım. Canavarlar dişlərini qıcıyıb azca yaxınlaşır, nə edəcəyimdən ehtiyat-lanaraq məqamlarını gözləmək üçün geri çəkildilər. Ovları ovuclarının içinə düşmüşdü. Ona görə elə bil öz ovları ilə oynayırdılar. Birdən mənə elə gəldi ki, yer-göy bir-birinə dəydi, nəriltdən qulaqlarım batdı. Bu Ağ dəvənin nəriltsi idi. Gözlərimə bir anlığa işıq gəldi, “öz xilaskarımı” gördüm. Ağ dəvə canavarlara hücum edib onları nəriltilə təpikləyir, pərən-pərən salmağa çalışırdı. Acgöz vəhşilər isə ovlarından əl çəkmək istəmirdilər. Dəvə öz balasını müdafiə edər kimi mənə qorumağa çalışırdı, yırtıcıların qarşısında qayaya çevrilmişdi. Canavarlar Ağ dəvəni də parçalamaq məqsədilə bizi mühasirəyə alırdılar. Dəvə həm özünü, həm də mənə müdafiə üçün bir an belə sakit dayanmır, çevik hərəkəti ilə yırtıcılara tərəf hücumə keçirdi. Öz layiqli cəzasını alan yalquzaqlardan biri arxadan dəvəyə həmlə edəndə dəvə ona elə bir təpik vurdu ki, o bir neçə metr aralıda yerə sərildi, əvvəlcə ulamağa, sonra isə it kimi zingildəməyə başladı. Mən bu ölüm-dirim savaşına maraqla tamaşa edirdim. Onları saymağa başladım: beş canavar idi. Bu haray-həşirdə həm dəvənin “qəhrəmanlığı” mənə heyretləndirdi, həm də böyüklərin bir sözü yadıma düşdü: “Canavarlar ova çıxanda bir-birinə etibar etmədikləri üçün dəstə ilə gəzirlər”.

Bir qədər keçdikdən sonra dövədən layiqli “pəy” alan canavarlar ulaya-ulaya, bir-birinin üstündən tullanaraq bizdən uzaqlaşdılar. Ağ dövə qarşımda dayanmışdı. Baxışlarından “qorxma balaca, mən sənənləyəm, verdiyin çörəyi unutmamışam, min belimə gedək” kəlməsini oxudum. Gözlərini gözümə zilləmişdi. Qəlbən kövrəldim. “Xilas-karım”ın başını balaca sinəmə sıxdım, üzümü üzünə sürtdüm. Ağ dövə mənə başa düşürmüş kimi dizlərini büküb qarşımda yerə yatdı, belinə oturdum. O, evimizə sarı yollandı. Mən isə hələ də qorxu həyəcan içində geriye baxıb öz-özümə fikirləşdim ki, birdən yenə canavar sürüsü arxamızca gələr. Ot tayasından xeyli uzaqlaşmışdıq ki, qulağıma itlərin səsi dəydi. Elə bu vaxt kiminsə itləri harayladığını, anamın da qışqırığını eşitdim:

“– Ay haray, tez gəlin!”

Fermanın itləri qabağımıza çıxdı. Yəqin onlar da canavarların iyini hiss etmişdilər. Güclü külək sis-dumani dağıtmışdı, 'hava açılmışdı, bayaqdan yağan qar kəsmişdi. Uzaqdan anam-atam, əmim və bir neçə qonşu bizə tərəf qaçırdı. Onlar bizə yaxınlaşanda anam əllərini göyə qaldıraraq ucadan dedi: “– Allah, şükür sənə, balam mənə yetirdin. Balami canavarlar yesəydi, ürəyim partlardı”.

Ağ dövə haraya gələnlərin müşayəti ilə evimizə çatan kimi yerə yatdı. Qardaşım hamıdan qabaq qaçıb gəldi, mənə dövədən düşürüb qucaqladı, üz-gözümdən öpdü. Mənə evə aparıb yatağıma uzatdılar. Bütün qohum-qonşular başıma yığılmışdı. Heç kim olmuş əhvalatı təfəsilatı ilə bilmirdi. Anam başımı qollarının üstünə alıb mənə ürək-

dirək verir, tez-tez üzümdən öpürdü. Bir qədər keçdikdən sonra fermada işləyən qonsular dəvəni arxaca apardılar. Hamıya dəvənin bu fədakarlığının səbəbini danışdım. Söylədim ki, artıq üç ildir məktəbə apardığım çörəkpayımı Ağ dəvə ilə bölüşürəm. Bu sözləri eşidən anam yenidən ağlamağa başladı. Onun bu ağlamağının səbəbini o zaman dərk etməsəm də, indi bilirəm ki, yazıq anam xeyirxahlığının əvəzində dəvənin məni ölümdən qurtarmasının səbəbini anlayıb, mütəəssir olmuşdu. Bayaقدan ana-bala söhbətinə diqqətlə qulaq asan atam (rəhmətlik) dərindən ah çəkib uca səslə dəvənin ünvanına dedi:

“– Ağ dəvə, mal-mülküm sənə qurban, yediyin çörək halalın olsun! Kaş bəzi adamlar da kəsdikləri çörək xatirinə sədaqətli olaydılar...Çörək verəninə xəyanət etməyəydi, onu ayaqlamayaydılar...”

Naverok

Wêje jî pira dostane	3
Xwezila.....	7
Xwendevanên rêzdar!	64
Bûyer	67
Ermenî li ku bobelata xwe derz dikin?	69
Xerîbo	77

Hekayələr

Yaralı fincan	84
Qana-qan	90
Qoz ağacı	95
Ağ dævə.....	98

Əhməde Hepo

Kaşki ...

Bakı – Mütəcim – 2021

ISBN 978-9952-28-579-6

© Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, 2021

«Mütərcim» NPM-də səhifələnmiş və çap olunmuşdur.

Çapa imzalanıb: 29.12.2021.

Format: 84x108 1/32. Qarnitur: Palatino.

Həcmi: 7 ç.v. Tiraj: 300. Sifariş № 260.

TƏRCÜMƏ
VƏ NƏŞRİYYAT-POLİQRAFİYA MƏRKƏZİ

Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç., 125/139b

Tel./faks 596 21 44

e-mail: mutarjim@mail.ru

www.mutercim.az